

EDWARD J. LARSON

ΒΡΑΒΕΙΟ ΠΟΥΛΙΤΖΕΡ

Ως τις άκρες ΤΗΣ ΓΗΣ

1909

Τρεις **ριψοκίνδυνες αποστολές**
για την κατάκτηση του **Βόρειου Πόλου**,
του **Νότιου Πόλου** και της **κορυφής του κόσμου**

ΤΙΤΛΟΣ ΒΙΒΛΙΟΥ: **Ως τις άκρες της Γης**
ΤΙΤΛΟΣ ΠΡΩΤΟΤΥΠΟΥ: To the Edges of the Earth
Από τις Εκδόσεις HarperCollins Publishers, Νέα Υόρκη 2018
ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ: Edward J. Larson
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: Μαρία Βαρδοπούλου
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ – ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΟΥ: Γιώργος Γιαννούσης
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Δημήτρης Χαροκόπος
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ραλλού Ρουχωτά

© Edward Larson, 2018
© Εικόνας εξωφύλλου: Piotr Snigorski/Shutterstock, Weston/Shutterstock
© ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε., Αθήνα 2020

Πρώτη έκδοση: Ιανουάριος 2020

Έντυπη έκδοση ISBN 978-618-01-3297-7
Ηλεκτρονική έκδοση ISBN 978-618-01-3298-4

Τυπώθηκε στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε χαρτί ελεύθερο χημικών ουσιών, προερχόμενο αποκλειστικά και μόνο από δάση που καλλιεργούνται για την παραγωγή χαρτί.

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, διανομή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση, παρουσίαση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΨΥΧΟΓΙΟΣ Α.Ε.	PSICHOGIOS PUBLICATIONS S.A.
Από το 1979	Publishers since 1979
Έδρα:	Head Office:
Τατοίου 121, 144 52 Μεταμόρφωση	121, Tatoiou Str., 144 52 Metamorfossi, Greece
Βιβλιοπωλείο:	Bookstore:
Εμμ. Μπενάκη 13-15, 106 78 Αθήνα	13-15, Emm. Benaki Str., 106 78 Athens, Greece
Τηλ.: 2102804800 • fax: 2102819550	Tel.: 2102804800 • fax: 2102819550

e-mail: info-psichogios.gr
www.psichogios.gr • <http://blog.psichogios.gr>

EDWARD J. LARSON

Ως τις άκρες ΤΗΣ ΓΗΣ

1909

Τρεις **ριψοκίνδυνες αποστολές**
για την κατάκτηση του **Βόρειου Πόλου**,
του **Νότιου Πόλου** και της **κορυφής του κόσμου**

Μετάφραση: Μαρία Βαρδοπούλου

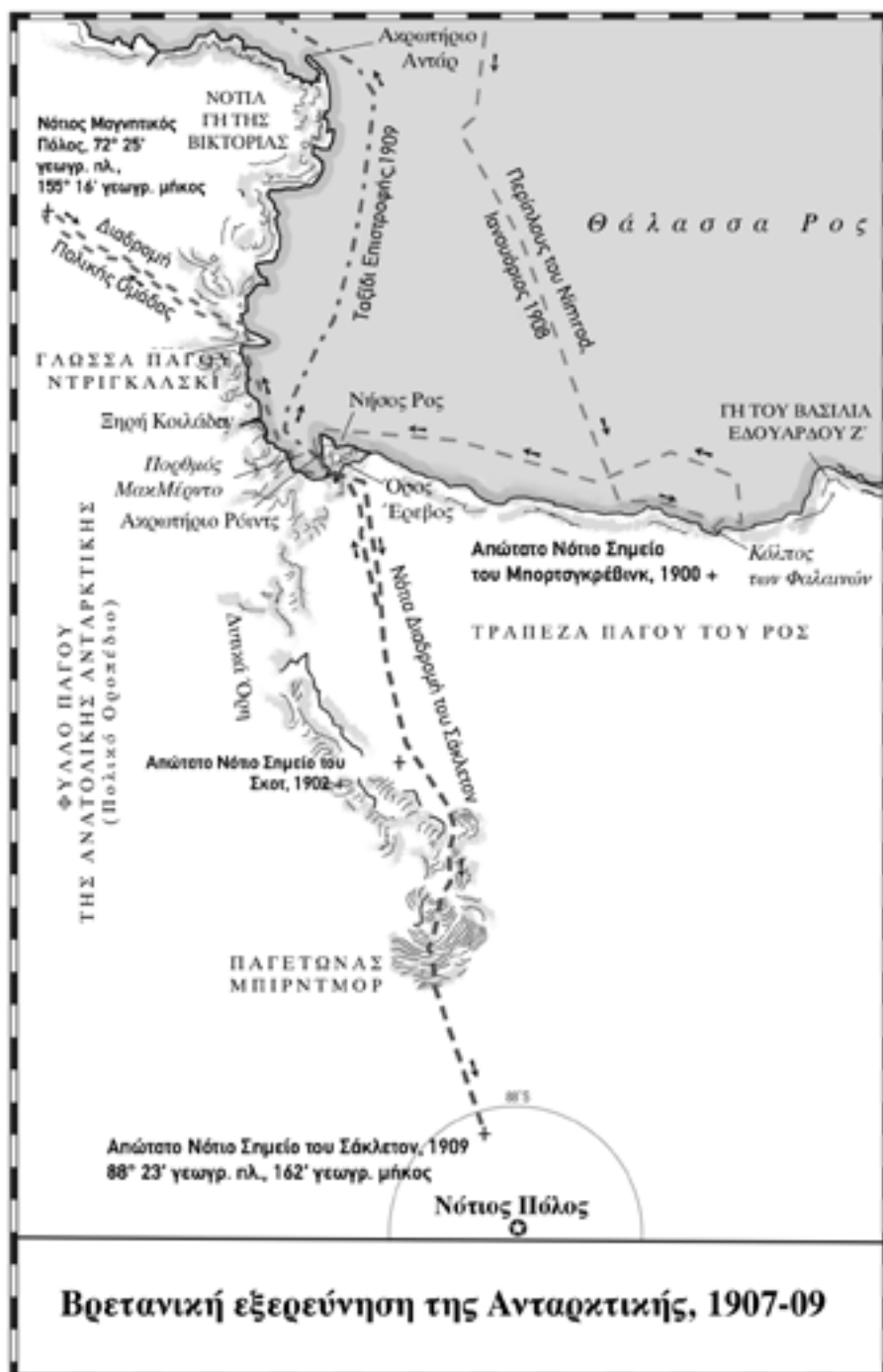
ΣΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΟΥ,
ΛΟΥΣΙ,
ΜΕ ΑΓΑΠΗ

Χάρτες

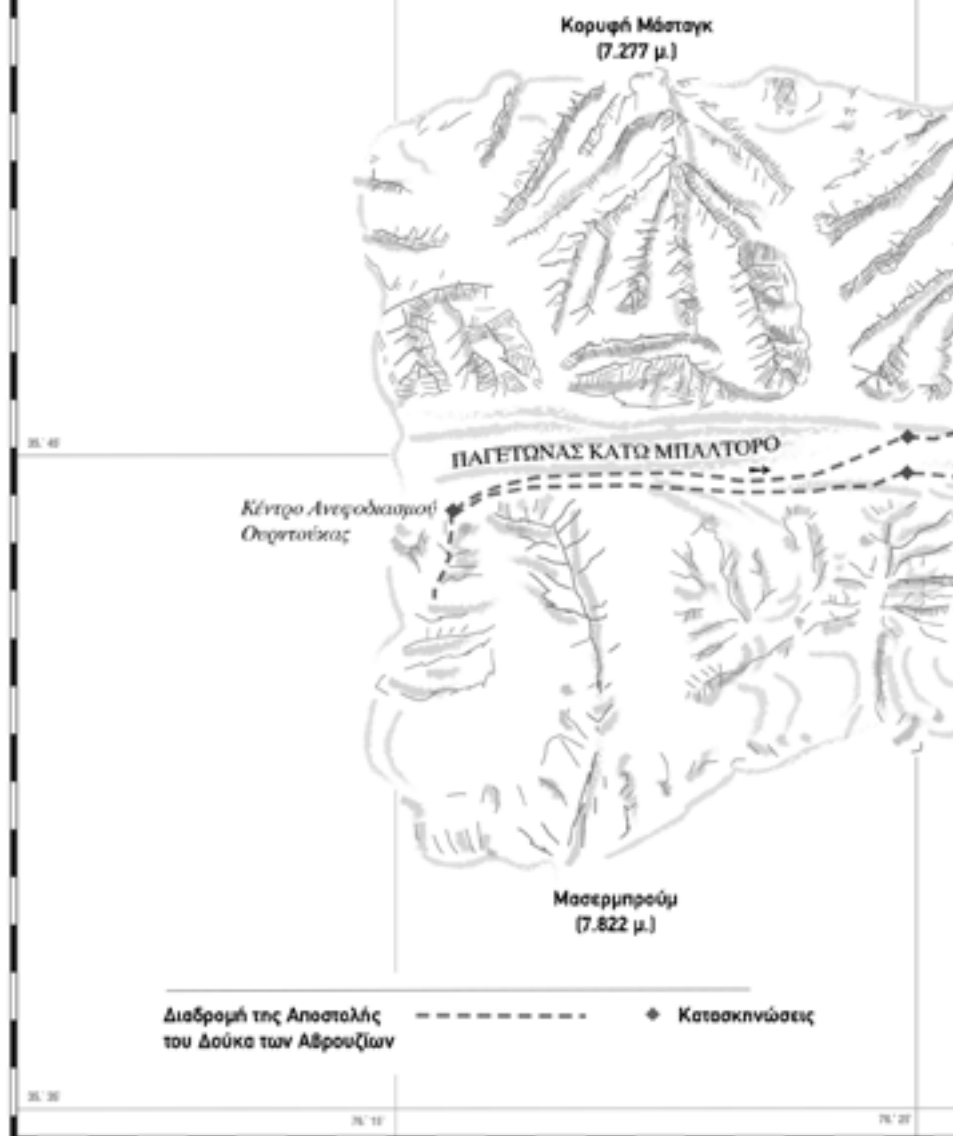

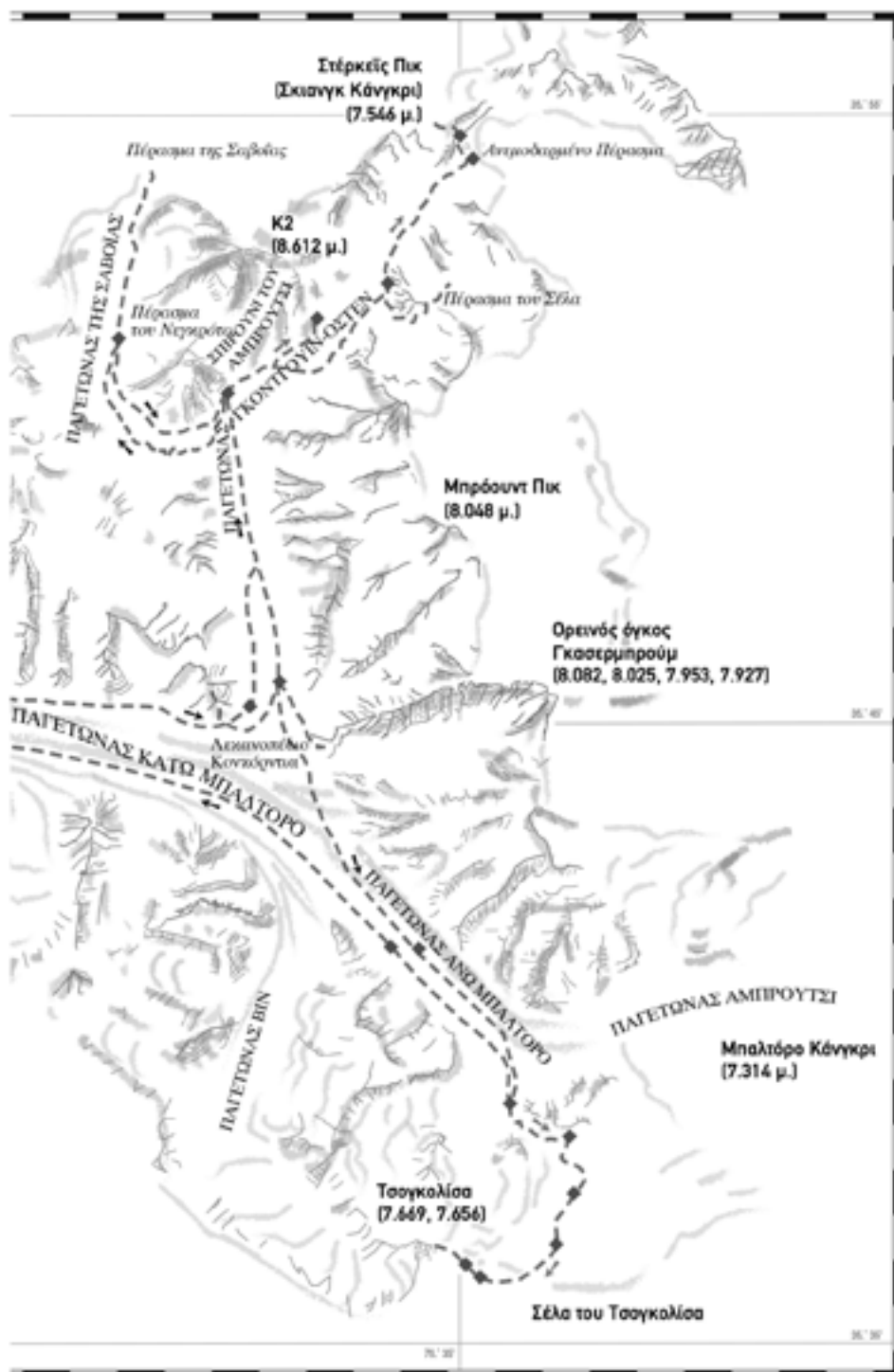
Αρκτικές εξερευνήσεις προς τον Βόρειο Πόλο με τη διαδρομή που ακολούθησε ο Ρόμπερτ Πίρι το 1908-1909	12
Βρετανική εξερεύνηση της Ανταρκτικής με τις διαδρομές που ακολούθησαν οι Έρνεστ Σάκλετον και Ντάγκλας Μόσον το 1907-1909	13
Τμήμα της οροσειράς των Καρακορούμ (Δυτικά Ιμαλάια) με τη διαδρομή που ακολούθησε ο δούκας των Αβρουζίων το 1909	14-15

[illegible]

Τμήμα της οροσειράς των Καρακορούμ (Δυτικά Ιμαλίας)

ΠΡΟΟΙΜΙΟ

Το υπέροχο έτος 1909

Οι περιπέτειες που περιγράφονται στις παρακάτω σελίδες κουβαλούσαν μαζί τους τα όνειρα των λαών της Ευρώπης, της Αμερικής και της Αυστραλίας. «Ποτέ ξανά στην ιστορία των σύγχρονων εξερευνήσεων δεν έχουν λάβει χώρα τόσο εκτενείς και επίμονες προσπάθειες αποκάλυψης των μυστηρίων των άγνωστων περιοχών του κόσμου», είχαν σχολιάσει οι *New York Times* το 1908. «Δύο εξερευνητές επιχειρούν να λύσουν το αίνιγμα του Βόρειου Πόλου. Τέσσερις ομάδες έχουν το βλέμμα τους στραμμένο στην παγωμένη ήπειρο της Ανταρκτικής. [...] Στην καρδιά της Ασίας βρίσκονται αδιάβατες οροσειρές και απέραντες έρημοι, άγνωστες ακόμη στους σύγχρονους γεωγράφους».¹ Με τον Θιόντορ Ρούζβελτ, έναν λάτρη της περιπέτειας, στον Λευκό Οίκο και τον ομοϊδεάτη του, αν και λιγότερο δραστήριο, Εδουάρδο Ζ΄ στον θρόνο της Βρετανίας και των μακρινών αποικιών της, με τις νέες τεχνολογίες που διευκόλυναν την πρόσβαση σε απομακρυσμένα μέρη, και με τη σύσταση μιας αυτοκρατορίας να αποτελεί δημοφιλή στόχο της εποχής εκείνης, πολλοί εξερευνητές άσχιζαν να φτάσουν πρώτοι σε τόπους που μέχρι πρότινος φάνταζαν απροσπέλαστοι. Τρεις πόλοι που δεν είχαν διεκδικηθεί έως τότε αναδεικνύονται σε απώτατους στόχους εξερεύνησης: ο Βόρειος Πόλος, ο Νότιος Πόλος και ο αποκαλούμενος Πόλος Υψομέτρου στα Ιμαλάια, με τον δεύτερο πολλές φορές να διακρίνεται στον νότιο γεωγραφικό και τον

νότιο μαγνητικό πόλο. Με δεδομένη τη δόξα για όσους ήταν αρκετά τολμηροί ώστε να το επιχειρήσουν και αρκετά σκληροτράχηλοι ώστε να καταφέρουν να φτάσουν ως τους πόλους, το 1909 εξελισσόταν σε μια χρονιά όπου η σύγχρονη περιπετειώδης μορφή εξερεύνησης νέων τόπων θα έφτανε στο απόγειό της.

Οι αποστολές του 1909 αποτέλεσαν την κορύφωση μιας μακράς σειράς επιχειρήσεων στα μήκη και τα πλάτη του κόσμου από εξερευνητές με αξιοσημείωτο ιστορικό. Ο κύριος Αμερικανός διεκδικητής, ο Ρόμπερτ Ε. Πίρι, είχε οργανώσει στο παρελθόν επτά αποστολές στα βάθη της Αρκτικής, με τις τρεις τελευταίες να επικεντρώνονται συγκεκριμένα στον Βόρειο Πόλο. Ο διασημότερος από τους τρεις εξερευνητές που θα μελετήσουμε, ο Ιταλός πρίγκιπας Αμεδαίος Λουδοβίκος, δούκας των Αβρουζίων, επιδοκιμάστηκε ένθερμα για τις πρωτοποριακές ορειβασίες που πραγματοποίησε σε τρεις διαφορετικές ηπείρους, ενώ ηγήθηκε και μιας εξόρμησης στην Αρκτική, η οποία έφτασε πιο βόρεια από κάθε άλλη έως τότε. Ο κορυφαίος Αυστραλός γεωλόγος Έτζγουορθ Ντέιβιντ συνόδευσε τον Έρνεστ Σάκλετον στην προσπάθειά του να φτάσει, με τη βοήθεια του μελλοντικού αστέρα των πολικών εξερευνήσεων Ντάγκλας Μόσον, στον νότιο μαγνητικό πόλο. Οι άνδρες αυτοί αποτελούσαν τις διασημότητες της εποχής, αναζητώντας την αθανασία στις άκρες της Γης.

Το ένστικτο του εξερευνητή δεν ήταν κάτι καινούργιο. Δεν αποκλείεται να χρονολογείται από τις απαρχές της ίδιας της ανθρώπινης ζωής. Με την ανακάλυψη μεθόδων πλοήγησης και την αύξηση του πληθυσμού που σημειώθηκε γύρω στο 1500 μ.Χ. Ευρωπαίοι εξερευνητές άρχισαν να επιχειρούν εξορμήσεις μακριά από τις έως τότε γνωστές σε αυτούς περιοχές του κόσμου. Από τον Χριστόφορο Κολόμβο, τον Φερδινάνδο Μαγγελάνο και τον Σαμουέλ ντε Σαμπλέν ως τον Τζέιμς Κουκ, τους Λούις και Κλαρκ, και τον Ντέιβιντ Λίβινγκστον, μεταξύ άλλων, οι Ευρωπαίοι και οι μετανάστες απόγονοί τους άρχισαν να εξερευνούν και να εποίκιζουν ήδη κατοικημένες περιοχές σε όλο τον κόσμο. Την περίοδο αυτήν την ονόμασαν, με χαρακτηριστική υπερηφάνεια και καθαρά ευρωπαϊκή σκοπιά, Εποχή των Ανακαλύψεων, και πράγματι έτσι ήταν γι' αυτούς. Ποτέ πριν δεν ταξίδεψε άλλος λαός τόσο γρήγορα και τόσο μακριά από την πατρίδα του και εγκαταστάθηκε σε τόσο πολλές περιοχές με τέτοια ταχύτητα.

Με το μεγαλύτερο ποσοστό των κατοικημένων εδαφών του πλανήτη να έχει εξερευνηθεί –αν όχι εποικηθεί– από Ευρωπαίους, τα βάθη της Αρκτικής καθώς και απομακρυσμένα ορεινά μέρη βρέθηκαν στο επίκεντρο της δυτικής φαντασίας. Αναδείχθηκαν σε νέους τόπους εξερεύ-

νησης. Η ιδέα της ύπαρξης ολόκληρων βασιλείων από πάγο γοήτευε τους ρομαντικούς ποιητές, τους συγγραφείς μυστηρίων, τους αριστοκράτες που αποζητούσαν την περιπέτεια, αλλά και την ανερχόμενη μεσαία τάξη. Δημοφιλείς λογοτέχνες του 19ου αιώνα, από τον Κάρολο Ντίκενς και τον Ιούλιο Βερν ως τον Έντγκαρ Άλαν Πόε και τον Άρθουρ Κόναν Ντόιλ, εμπνεόμενοι κυρίως από τις πολυάριθμες απόπειρες των Βρετανών να ανακαλύψουν ένα Βορειοδυτικό Πέρασμα από τον Ατλαντικό στον Ειρηνικό Ωκεανό, τοποθέτησαν κάποιες από τις ιστορίες τους στην Αρκτική. Σε αυτές, οι άνθρωποι, βυθισμένοι σε μια παγερή απόγνωση, κατέφευγαν στις έμφυτες δεξιότητές τους για να επιβιώσουν σε ένα φυσικό περιβάλλον αδιάφορο, αν όχι εχθρικό απέναντί τους. Άλλοι συγγραφείς, και ιδιαίτερα ποιητές, αναζήτησαν την έμπνευση στις Άλπεις. Ο τόπος αυτός παρουσιάζεται συχνά ως μεγαλοπρεπής ή ακόμη και πνευματικός, με έναν τρόπο πανθειστικό· αντίθετα, η Αρκτική απεικονιζόταν ως μια κόλαση πάγου, η οποία, στην καλύτερη περίπτωση, δοκίμαζε το ψυχικό σθένος του ανθρώπου και, στη χειρότερη, τον οδηγούσε στην απόγνωση, στην τρέλα και στον θάνατο. Οι ορειβάτες μπορεί να έβρισκαν τον θεό τους πάνω στα βουνά, αλλά οι εξερευνητές των πόλων σπάνια το έκαναν στις απέραντες εκτάσεις του αρκτικού παγετού.

Στη λαϊκή λογοτεχνία οι πόλοι και τα ψηλά βουνά ασκούσαν έντονη και πολλές φορές μοιραία έλξη τόσο στους ήρωες όσο και στους αντιήρωες. Στην πρώτη σκηνή του μυθιστορήματος της Σαρλότ Μπροντέ *Τζέιν Έιρ*, το οποίο γράφτηκε το 1847, για παράδειγμα, η νεαρή και ευεπηρεάστη πρωταγωνίστρια γλιστρά κρυφά μέσα σε ένα άδειο δωμάτιο και διαβάζει με μελαγχολική λαχτάρα για «τις απέραντες εκτάσεις της Αρκτικής Ζώνης – και τις εγκαταλειμμένες μελαγχολικές περιοχές που η αιώνια παρακαταθήκη του χιονιού και των κρυστάλλων μέσα σε αναρίθμητους χειμώνες χαρίζει μια τέτοια λαμπράδα κι ομορφιά πέρα για πέρα, σε ύψη ολύμπιας εμορφιάς και φωτός, και τριγυρίζει τον πόλο, κρατώντας όλη την ορμή και τη δύναμη του έντονου κρύου».² Σύμφωνα με μια ιδιαίτερα δημοφιλή φράση του βιβλίου, με την οποία θα ταυτίζονταν τόσο οι εξερευνητές των πόλων όσο και οι αλπινιστές, «είναι μάταιο να πει κανείς πως οι άνθρωποι θα 'πρεπε να βρίσκουν ικανοποίηση στην ηρεμία. Πρέπει να 'χουν κίνηση. Κι αν δεν μπορούν να τη βρουν, τότε πρέπει να τη φτιάξουν».³ Η Μέρι Σέλεϊ αρχίζει το κλασικό μυθιστόρημα τρόμου *Φράνκενσταϊν*, του 1818, με τον περιβόητο ομώνυμο χαρακτήρα να κυνηγά την τερατώδη δημιουργία του στον πάγο της Αρκτικής καθ' οδόν για τον Βόρειο Πόλο, όπου θα βρουν μοιραίο τέλος. Στο έργο *Πειθώ* η Τζέιν Όστεν περιγράφει τη σύζυγο ενός εξε-

ρευνητή των πόλων, η οποία βρίσκεται κλεισμένη στο σπίτι της και λαχταρά να ακολουθήσει τον άνδρα της στα ταξίδια του στην Αρκτική. Οι διηγήσεις σε πρώτο πρόσωπο των εξερευνητών που επέστρεφαν από την Αρκτική στην πατρίδα τους καθώς και αυτές των ριψοκίνδυνων ορειβατών πουλούσαν εξίσου καλά με οποιοδήποτε άλλο μυθιστόρημα κατά τη Βικτοριανή Εποχή. Επρόκειτο πάντα για ιστορίες μόχθου και θυσίας, καθώς οι εξερευνητές έρχονταν αντιμέτωποι με τις εχθρικές δυνάμεις της φύσης, μακριά από τα σύνορα του πολιτισμού. Δεν επιβίωσαν όλοι και κανείς τους δεν έφτασε ποτέ ως τον πόλο.

Έως το 1909, έχοντας μεγαλώσει πλέον με τέτοιες ιστορίες και διηγήσεις, μια νέα γενιά εξερευνητών ήταν καλύτερα προετοιμασμένη να φτάσει αυτούς τους άπιαστους ως τότε στόχους απ' ό,τι οι βικτοριανοί προκάτοχοί τους. Το κοινό κρεμόταν από κάθε τους λέξη, καθώς μια σειρά από ριψοκίνδυνες αποστολές επιχειρούσαν να φτάσουν στα απάτητα ακόμη σημεία της Γης. Οι αρχηγοί τους μετατράπηκαν στους λείοντες της περιόδου και στους ήρωες μιας ολόκληρης εποχής. Έως το τέλος της χρονιάς η εφημερίδα *London Daily News* έγραψε στην ετήσια επισκόπηση της *Το Υπέροχο Έτος 1909*: «Λίγα γεγονότα του 1909 γέννησαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον από την επιστροφή των εξερευνητών, οι οποίοι, για ένα διάστημα, βρίσκονταν εξαφανισμένοι από προσώπου γης, στην προσπάθειά τους να λύσουν το μυστήριο των πολικών θαλασσών».⁴

Παρ' όλα αυτά, μέσα σε μισή δεκαετία ξέσπασε ένας παγκόσμιος πόλεμος, ο οποίος δεν άφηνε περιθώρια για τίποτε άλλο, ενώ δημιουργήσε νέα πεδία δόξας και πάθους, καθώς και μια διαφοροποιημένη αντίληψη περί ηρωισμού. Οι πολιτισμικές, οικονομικές και πολιτικές εξελίξεις που ακολούθησαν κράτησαν την προσοχή των ανθρώπων αλλού για το μεγαλύτερο μέρος του 20ού αιώνα. Έως το τέλος του αιώνα, ωστόσο, και χάρη στο φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής, ο ολοένα συρρικνούμενος θαλάσσιος πάγος, οι παγετώνες και τα ηπειρωτικά στρώματα πάγου είχαν τραβήξει ακόμη μια φορά το ενδιαφέρον των επιστημόνων, των εξερευνητών, αλλά και του κοινού. Ιδιωτικά σκάφη και κρουαζιερόπλοια διασχίζουν πλέον το Βορειοδυτικό Πέρασμα και πλέουν στην ακτή της Ανταρκτικής. Οι ορεινοί παγετώνες λειτουργούν ως ενδείξεις για την υπερθέρμανση του πλανήτη. Το λιώσιμο των θαλάσσιων πάγων της Αρκτικής έχει ανοίξει νέους εμπορικούς δρόμους. Οι πυρήνες του πάγου στα εναπομείναντα στρώματά του μας προσφέρουν πολύτιμες πληροφορίες για τις διακυμάνσεις της θερμοκρασίας ανά τους αιώνες και μαρτυρούν την εντυπωσιακή ταχύτητα με την οποία αυτή αυξάνεται σήμερα. Οι περιοχές που ανακάλυψαν οι εξε-

ρευνητικές ομάδες του 1909 και οι οποίες είχαν παραμείνει παγωμένες για αιώνες τώρα μεταμορφώνονται μπροστά στα μάτια μας, δίνοντας νέα αξία στις διηγήσεις του παρελθόντος.

Η διεξαγωγή έρευνας στις πολικές περιοχές πάντοτε απαιτούσε τη συνεργασία πολλών ατόμων, και το ίδιο ισχύει και για τη μελέτη μου πάνω στην ιστορία της. Το βιβλίο αυτό ωφελήθηκε ιδιαίτερα από τη συμμετοχή μου στο Πρόγραμμα Καλλιτεχνών και Συγγραφέων της Ανταρκτικής του Εθνικού Ιδρύματος Επιστημών, η οποία μου επέτρεψε να επισκεφθώ τα μέρη που είχαν επισκεφθεί οι εξερευνητές της Ανταρκτικής, να κατασκηνώσω εκεί όπου είχαν κατασκηνώσει κι εκείνοι, να σκαρφαλώσω όπου είχαν σκαρφαλώσει. Ταξιδεύοντας πάντα ομαδικά, και πολλές φορές στο πλευρό ειδικών, μέσα από αυτό το πρόγραμμα είχα την ευκαιρία να δω πολλά απ' όσα είδαν ο Σάκλετον, ο Μόσον και οι άλλοι επισκέπτες της Θάλασσας Ρος, από το Στρώμα Πάγου της Ανατολικής Ανταρκτικής και την Παγοκρηπίδα Ρος ως τον Νότιο Πόλο και την κορυφή του όρους Έρεβος. Οι παρατεταμένες διαμονές μου στο ακρωτήριο Ρόιντς του Σάκλετον και κοντά στο Χατ Πόιντ του Σκοτ, καθώς και στο ακρωτήριο Έβανς, όπου τα πρωτόγονα χειμερινά καταλύματα των εξερευνητών παραμένουν άθικτα, από τα αχρησιμοποίητα κιβώτια με τις γαλέτες τους ως το επί μακρόν κατεψυγμένο κρέας που φύλασσαν στο κελάρι μου έδωσαν μια εικόνα για τον τρόπο που ζούσαν οι ομάδες αυτές πολύ πιο αναλυτική απ' ό,τι θα ήλπιζα ποτέ να αντλήσω από μια έρευνα στα σχετικά αρχεία. Άλλα ταξίδια μου με έφεραν στη νήσο Ελέφαντα και στην Ανταρκτική Χερσόνησο, στα Ιμαλάια και στο βορειότερο τμήμα της Αρκτικής πάνω από τη Νορβηγία και τη Βόρεια Αμερική. Παρά τις αλλαγές που έχει επιφέρει ο περασμένος αιώνας, αυτές οι πολύ απλοποιημένες επισκέψεις ενίσχυσαν τον βαθύ θαυμασμό και την εκτίμηση που τρέφω για τους εξερευνητές του 1909.

Πολλές από τις μελέτες, τις επιτόπιες σημειώσεις, τα ημερολόγια και τα γράμματα των εξερευνητών αυτών έχουν εκδοθεί. Κάποια ανέκδοτα έγγραφα βρίσκονται σε δημόσια αρχεία, ενώ άλλα παραμένουν σε ιδιωτικές συλλογές. Για την πρόσβαση που μου δόθηκε σε ανέκδοτες πηγές θα ήθελα να ευχαριστήσω τα αρχεία και τους αρχειοφύλακες στο Ερευνητικό Πολικό Ινστιτούτο Σκοτ στο Κέμπριτζ του Ηνωμένου Βασιλείου, τα Εθνικά Αρχεία στο Κόλετζ Παρκ του Μέριλαντ, τη Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου στην Ουάσινγκτον, τη Βασιλική Γεωγραφική Εταιρεία του Λονδίνου, το Μουσείο της Νότιας Αυστραλίας στην Αδελαΐδα, τη Βρετανική Βιβλιοθήκη του Λονδίνου, τη Βιβλιοθήκη της Πολιτείας της Βικτόρια στη Μελβούρνη, το Εθνικό Μουσείο

της Σκοτίας στο Εδιμβούργο, το Εθνικό Μουσείο του Βουνού στο Τορίνο, το Πολικό Ερευνητικό Κέντρο Μπερντ στο Πολιτειακό Πανεπιστήμιο του Οχάιο και μέλη των οικογενειών των εξερευνητών. Για τις δημοσιευμένες πηγές που υπήρχαν στη δική τους συλλογή, καθώς και για αυτές που δανείστηκαν για εμένα από άλλες βιβλιοθήκες έλαβα πολύτιμη βοήθεια από τις βιβλιοθήκες του Πανεπιστημίου της Καλιφόρνιας στο Λος Άντζελες, του Πανεπιστημίου του Ρίτσμοντ, του Πανεπιστημίου της Μελβούρνης και του Πανεπιστημίου του Πέπερσαϊν. Κάποιες από τις δημοσιευμένες αυτές πηγές βρίσκονται άμεσα διαθέσιμες σε διαδικτυακές βάσεις αρχείων από όλο τον κόσμο. Και πάλι οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ στον επιμελητή μου Πίτερ Χάμπαρντ στον εκδοτικό οίκο William Morrow/HarperCollins.

Οι εξορμήσεις του 1909 άντλησαν έμπνευση από παλαιότερες αποστολές και ταυτόχρονα εγκαινίασαν νέες στρατηγικές εξερεύνησης. Όπως και στο παρελθόν, τα εγχειρήματα στις αρχές του 20ού αιώνα στηρίχτηκαν στους αχθοφόρους στο Κασμίρ και στα όρη Καρακορούμ, στους κουβαλητές που έσερναν τους εξερευνητές στον πάγο της Ανταρκτικής, και στα σκυλιά που τραβούσαν τα έλκηθρά τους στον αρктиκό θαλάσσιο πάγο. Κανείς τους δεν είχε ασύρματο κι έτσι έχαναν κάθε επαφή με τον έξω κόσμο άπαξ και έβγαιναν από την εμβέλεια των τηλεγραφικών καλωδίων. Έχοντας, ωστόσο, τα μάτια τους στραμμένα και στο μέλλον, υιοθέτησαν νέες μεθόδους οργάνωσης, εκτέλεσης και χρηματοδότησης των αποστολών τους. Στην προσπάθειά του, για παράδειγμα, να αναρριχηθεί στο όρος K2, ο δούκας των Αβρουζίων καθιέρωσε το σύγχρονο πρότυπο χορηγούμενης ορειβατικής εξόρμησης. Προκειμένου να φτάσει ως την αφετηρία του βαθιά στον μακρινό Βορρά, ο Πίρι χρησιμοποίησε ένα πλοίο προηγμένου σχεδιασμού και μηχανικής. Θέλοντας τόσο να ικανοποιήσει το διαφημιστικό αίτημα του χορηγού του όσο και να αναγνωρίσει το αναμενόμενο μελλοντικό μέσο μεταφοράς στην Ανταρκτική, ο Σάκλετον κουβάλησε μαζί του ένα αμάξι σχεδιασμένο να τρέχει στον πάγο. Δεν έφτασε και πολύ μακριά.

Οι αποστολές αυτές, έτσι όπως λαμβάνουν χώρα σε παρόμοιες χρονικές στιγμές και μοιάζουν στη φιλοδοξία τους, αν όχι και στην επιτυχία τους, μοιράζονται μια κοινή ιστορία μόχθου για ένα ταξίδι ως τις άκρες της Γης και την ένταξή τους μέσα στα όρια της ανθρώπινης εμπειρίας. Ο Πίρι αποτύπωσε το κοινό αυτό πνεύμα τους σε ένα γράμμα που έστειλε στον πρόεδρο Θίοντορ Ρούζβελτ από το βορειότερο χωριό Ινουίτ στη Γροιλανδία τον Αύγουστο του 1908. «Έχω εξασφαλίσει το απαραίτητο κρέας θαλάσσιου ίππου, Εσκιμώους και ζώα», ανέφερε ο έμπειρος πολιτικός εξερευνητής. «Από εδώ και στο εξής αρχίζει ο

πραγματικός αγώνας, και το στοιχείο της τύχης ενδέχεται να αποδειχθεί πιο καθοριστικό από την πείρα, τη σκληρή δουλειά και τον προσεκτικότερο ανεφοδιασμό μαζί. Θα κάνω ό,τι καλύτερο μπορώ. Ελπίζω να τα καταφέρω».⁵ Το ανήσυχο, περιπετειώδες πνεύμα του παρακίνησε τον Πίρι και τους άλλους εξερευνητές της εποχής του από το 1909 και μετά. Το πνεύμα αυτό ζει ακόμη μέσα σε πολλούς από τους πολικούς επιστήμονες και τους ριψοκίνδυνους ορειβάτες που γνώρισα κατά τη διάρκεια των ερευνών μου και της συγγραφής του παρόντος βιβλίου. Ο κόσμος του Σάκλετον, του Πίρι και του δούκα των Αβρουζίων είναι τώρα ο δικός μας κόσμος ως και τις πιο απομακρυσμένες άκρες του.

Η αριστοκρατία της περιπέτειας, περί το 1909

Στις αρχές του 1909 ο ευρωπαϊκός και ο αμερικανικός Τύπος βούιζαν με φήμες για τον επερχόμενο γάμο του πρίγκιπα Αμεδαίου Λουδοβίκου του Οίκου της Σαβοΐας, δούκα των Αβρουζίων, με την Αμερικανίδα Κάθριν Έλκινς. Ο γοητευτικός 35χρονος δούκας, εγγονός του Βίκτωρος Εμμανουήλ Β΄, πρώτου βασιλιά της σύγχρονης Ιταλίας, θεωρούνταν ο πιο περιζήτητος εργένης όλης της Ευρώπης. Η δεσποινίς Έλκινς, η ζωηρή 22χρονη κόρη ενός ευκατάστατου βαρόνου γαιάνθρακα που εκπροσωπούσε τη Δυτική Βιρτζίνια στη Γερουσία των ΗΠΑ, αποκαλούνταν Καλλονή της Αμερικής. Φημολογούνταν ότι οι δυο τους είχαν γνωριστεί στον Λευκό Οίκο το 1907 υπό το άγρυπνο βλέμμα του προέδρου Θιόντορ Ρούζβελτ, ο οποίος θαύμαζε τον Ιταλό αριστοκράτη επειδή ήταν ένας από τους κορυφαίους εξερευνητές, ορειβάτες και ερασιτέχνες ιστιοπλόους του κόσμου, ενώ έτρεφε εκτίμηση για την Έλκινς, καθώς ήταν μία από τις στενότερες φίλες της κόρης του. «Από τη Ρώμη ως την Ουάσινγκτον οι τηλεγράφοι έχουν πάρει φωτιά μεταδίδοντας τις κινήσεις ενός τόσο ενδιαφέροντος ζευγαριού», ανέφεραν οι *Times* του Λονδίνου το 1908, «και οι εφημερίδες έχουν ευχαριστηθεί στο έπακρον την πλήρη έκθεση του δεσμού αυτού».¹

Όλοι συμφωνούσαν ότι επρόκειτο για έρωτα με την πρώτη ματιά. Ωστόσο, σε μια ανατροπή που θύμιζε Ρωμαίο και Ιουλιέτα και ενθου-

σίαζε τα μέσα ενημέρωσης, οι οικογένειες των δύο εραστών στέκονταν εμπόδιο στη σχέση τους. Σύμφωνα με τον Τύπο, ο πιστός στην παραδόση βασιλιάς, όντας αποφασισμένος να εξασφαλίσει συμμαχίες με άλλα ευρωπαϊκά κράτη μέσω της σύναψης βασιλικών γάμων, απαγόρευσε την ένωσή τους, παρότι η ευαίσθητη βασίλισσα υποστήριζε ένθερμα το ζευγάρι. «Η δημοσίευση κουτσομπολιών για τον αρραβώνα», σημείωνε η λονδρέζικη εφημερίδα, «έχει γίνει τόσο ανυπόφορη, που ο [γερουσιαστής] Έλκινς αναγκάστηκε χθες να βγάλει μία δήλωση ζητώντας από τις εφημερίδες να πάψουν να διαδίδουν νέα και φήμες πάνω στο θέμα αυτό».² Στις απαρχές της δημοσιογραφίας των διασημοτήτων, με κάθε μεγάλη πόλη των ΗΠΑ να έχει στη διάθεσή της πληθώρα φτηνών καθημερινών εφημερίδων που ανταγωνίζονταν σκληρά μεταξύ τους, καθώς πανεθνικές δημοσιογραφικές αυτοκρατορίες διαρκώς χτίζονταν και γκρεμίζονταν, το αίτημα του γερουσιαστή κατάφερε μονάχα να εξάψει ακόμη περισσότερο το ενδιαφέρον του Τύπου για την υπόθεση αυτή. Όταν ο Έλκινς, μάλιστα, απαίτησε από το ταχυδρομείο να υποκλέπτει και να επιστρέφει όλα τα γράμματα και τα δέματα του δούκα στην κόρη του, συμπεριλαμβανομένου ενός, το οποίο φημιολογούνταν ότι περιελάμβανε ένα δαχτυλίδι αρραβώνων, μετατράπηκε στον κακό της ιστορίας στα μάτια τόσο του Τύπου όσο και του κοινού. Αργότερα υποστηρίχτηκε ότι το γεγονός αυτό στερήσε από τον φιλόδοξο γερουσιαστή την προεδρία της χώρας.³

Η εφημερίδα *Evening Post* της Νέας Υόρκης κατηγορήσε τα αδιάκριτα αυτά ρεπορτάζ για κιτρινισμό στη χειρότερη μορφή του, κάτι που βρήκε σύμφωνους τους *Times* του Λονδίνου. Ωστόσο, και οι δύο εφημερίδες δημοσίευσαν ξανά τα βασικά γεγονότα της ιστορίας, έστειλαν δημοσιογράφους σε αναζήτηση νεότερων εξελίξεων και τάχθηκαν ξεκάθαρα υπέρ των κακότυχων εραστών, μόνο και μόνο διότι το πρωτοσέλιδο του γάμου τους θα είχε εμπορική απήχηση.⁴ «Το μυστήριο γύρω από τη σχέση του δούκα των Αβρουζίων και της δεσποινίδος Έλκινς, ιδιαίτερα όσον αφορά τον γάμο τον οποίο ο φιλοπερίεργος Τύπος έχει βαλθεί να τους οργανώσει, παραμένει άλυτο», σχολίασαν οι *Times* το 1908.⁵ «Ο δούκας των Αβρουζίων μπορούσε, εφόσον το επιθυμούσε, να βρει μια σύζυγο σε οποιαδήποτε βασιλική οικογένεια της Ευρώπης» πρόσθεσαν οι *New York Times*. «Επέλεξε να την αναζητήσει στα όρη της Δυτικής Βιρτζίνια και όλοι οι γνώστες του παρελθόντος του καθώς και τα καλά πληροφορημένα μέλη της κοινωνίας της Ουάσινγκτον πιστεύουν ότι θα τα καταφέρει».⁶ Σύμφωνα με τα δημοσιεύματα, ο γάμος τους θα τελούνταν στις 29 Ιανουαρίου του 1909, στα τριακοστά έκτα γενέθλια του δούκα· κάποια, μάλιστα, ανέφεραν ότι

είχε απαρνηθεί τον τίτλο του ευγενούς για να παντρευτεί μια απλή κοπέλα του λαού. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, δεν έμελλε να συμβεί.

Αντί να απαρνηθεί τον τίτλο του ή να αψηφήσει τις διαταγές του βασιλιά του, στις αρχές του 1909 ο δούκας βρίσκει τρόπο να ξεφύγει από όλη αυτή τη διαμάχη αναχωρώντας για άλλη μία από τις μεγαλειώδεις περιπέτειές του, στις οποίες όφειλε και τη φήμη του. Θα ταξίδευε ως τα Ιμαλάια με σκοπό να αναρριχηθεί πρώτη φορά σε ένα από τα ψηλότερα βουνά του κόσμου – στον αποκαλούμενο Πόλο Υψομέτρου. Είχε ήδη συμμετάσχει στη δεύτερη επιτυχημένη ανάβαση στο Μάτερ-χορν, πλάι στη χιονισμένη κορυφογραμμή του Τσμουτ, και το 1897, σε ηλικία είκοσι τεσσάρων ετών, είχε σκαρφαλώσει στην πρώτη κορυφή του όρους Σεντ Ελίας με ύψος 5.489 μέτρα*, τη δεύτερη ψηλότερη βουνοκορφή στις ΗΠΑ και στον Καναδά. Η άφιξη στο απομακρυσμένο όρος Σεντ Ελίας και η αναρρίχησης του παρουσίαζε τόσες πρακτικές δυσκολίες, που έξι προηγούμενες αποστολές είχαν αποτύχει και θα περνούσαν άλλα πενήντα χρόνια από αυτή του δούκα μέχρι να καταφέρει κάποιος ξανά να το σκαρφαλώσει. Παρ' όλα αυτά, εκείνος μαζί με δεκάδες άλλους αλпинιστές τα είχε καταφέρει, ενώ ταυτόχρονα υπηρετούσε ενεργά ως αξιωματικός του Ιταλικού Ναυτικού και διατηρούσε μια έντονη κοινωνική ζωή. Την επόμενη χρονιά μετά την αναρρίχησης του στο όρος Σεντ Ελίας, το 27 μέτρων ιστιοπλοϊκό του δούκα κέρδισε περισσότερους ευρωπαϊκούς αγώνες από κάθε άλλο σκάφος. Το 1906 ηγήθηκε της πρώτης αποστολής αναρρίχησης στην οροσειρά Ρουβενζόρι στην Ανατολική Αφρική, καταφέροντας να φτάσει στις έξι κορυφές της, ύψους 4.500-5.109 μέτρων. Στα επιτεύγματά του συνέβαλε αναμφίβολα το γεγονός ότι ο δούκας ήταν γιος του μονάρχη της Ισπανίας και ανιψιός του βασιλιά της Ιταλίας. Ακόμα κι έτσι, απαιτούνταν από αυτόν ένα θάρρος ισάξιο με τα προνόμια που απολάμβανε. Κανείς άλλος Ευρωπαίος αριστοκράτης της εποχής δεν είχε ενστερνιστεί τη ζωή στην ύπαιθρο με τόσο ενθουσιασμό αλλά και επιτυχία, ενώ από τους παγκόσμιους ηγέτες μονάχα ο Ρούζβελτ μπορούσε να συγκριθεί μαζί του.

Στα μάτια του κόσμου, ωστόσο, οι ορειβατικοί αυτοί άθλοι ωχριοί-

* Στο πρωτότυπο κείμενο καθώς και στα αποσπάσματα από τα ημερολόγια των εξερευνητών που παρατίθενται από τον συγγραφέα όλες οι αποστάσεις δίνονται σε μίλια και πόδια, η θερμοκρασία σε βαθμούς της κλίμακας Φαρενάιτ και το βάρος σε λίβρες και ουγκιές. Προς διευκόλυνση του Έλληνα αναγνώστη, οι μετρήσεις αυτές, πλην κάποιων εξαιρέσεων, έχουν μετατραπεί σε μέτρα, σε βαθμούς της κλίμακας Κελσίου και σε κιλά, αντίστοιχα. (Σ.τ.Μ.)

σαν μπροστά στο ταξίδι του δούκα στον Βόρειο Πόλο από το 1899 ως το 1900. Την εποχή εκείνη καμία περιπέτεια στην εξοχή –κανένα «κάλεσμα της άγριας φύσης», όπως το αποκαλούσε ο λογοτέχνης Τζακ Λόντον– δεν μπορούσε να συγκριθεί σε δημόσια αναγνώριση με την εξερεύνηση των πόλων, κάτι που ίσως να εξηγεί τόσο τον λόγο για τον οποίο κάποιοι άρχισαν να αποκαλούν τον νέο στόχο του δούκα «Πόλο Υψομέτρου» ή «Τρίτο Πόλο» όσο και γιατί ο ίδιος επιχείρησε να φτάσει ως τον Βόρειο Πόλο τη στιγμή που το πάθος του ήταν η ορειβασία.⁷ Το 1909 μπορεί τα μέσα ενημέρωσης να ανέφεραν ότι το «ταξίδι του στα Ιμαλάια ήταν το αποτέλεσμα του χωρισμού του από τη δεσποινίδα Κάθριν Έλκινς», όμως στην πραγματικότητα ενδέχεται να ήταν η ίδια η αύρα που είχε αποκτήσει μετά το πολιτικό ταξίδι του αυτή που την είχε εξ αρχής γοητεύσει σ' εκείνον.⁸ Περισσότερο από κάθε προηγούμενη αναρρίχηση, το κατόρθωμά του να φτάσει πιο βόρεια από ποτέ άλλοτε τον ανέδειξε σε διασημότητα παγκοσμίου φήμης και την ερωτική ζωή του σε αντικείμενο διεθνούς περιέργειας. Παρότι οι πρώτες αναβάσεις απέφεραν κοινωνικό κύρος κατά τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα, επισκιάζονταν πάντοτε από την επίτευξη νέου, μεγαλύτερου γεωγραφικού πλάτους.

Τα προηγούμενα πενήντα χρόνια ο Βόρειος Πόλος είχε εξελιχθεί από έναν παράξενο γεωγραφικό τόπο στον απόλυτο προορισμό. Από τότε που οι Ευρωπαίοι ανακάλυψαν την Αμερική, το ενδιαφέρον τους για την Αρκτική επικεντρωνόταν στην εύρεση ενός πλωτού θαλάσσιου περάσματος στα βορειοδυτικά, που να ενώνει τον Ατλαντικό με τον Ειρηνικό Ωκεανό. Επρόκειτο για έναν αμιγώς πρακτικό σκοπό που υποσχόταν συντομευμένες εμπορικές διαδρομές μεταξύ Ευρώπης και Ασίας. Επί τρεις αιώνες το Βασιλικό Ναυτικό της Βρετανίας επιχειρούσε να κινηθεί βόρεια με βορειοδυτικά μέσα σε έναν λαβύρινθο θαλάσσιων καναλιών στο Καναδικό Αρκτικό Αρχιπέλαγος, αλλά δεν κατάφερε ποτέ να το διασχίσει ολόκληρο εξαιτίας των διακυμάνσεων του πάγου, της μικρής διάρκειας της καλοκαιρινής περιόδου, του σκοταδιού του χειμώνα, της αβεβαιότητας της διαδρομής και των περιορισμένων τεχνολογικών δυνατοτήτων των ιστιοφόρων και των ατμόπλοιων της εποχής. Ο Μάρτιν Φρόμπισερ άρχισε πρώτος αυτή την προσπάθεια στα μέσα του 16ου αιώνα, με τους Χένρι Χάντσον και Ουίλιαμ Μπάφιν, μεταξύ άλλων, να τη συνεχίζουν μέχρι και τον επόμενο. Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα πολλές μεγάλες ναυτικές επιχειρήσεις, με επικεφαλής τον Τζον Ρος, τον Ουίλιαμ Πάρι και τον Τζον Φράνκλιν, έπλευσαν ακόμη

πιο δυτικά, αλλά δεν έφταναν ποτέ αρκετά μακριά προτού τους περικυκλώσουν οι πάγοι. Μέχρι τα μέσα του αιώνα και μετά το φρικτό τέλος της χαμένης αποστολής του Φράνκλιν το 1845 καθώς και την κολοσσιαία προσπάθεια των Βρετανών να την εντοπίσουν, όλοι συνειδητοποίησαν ότι ένα εμπορικό Βορειοδυτικό Πέρασμα δεν ήταν εφικτό την εποχή εκείνη.

Μονάχα τότε, με την ολοένα πιο έντονη γοητεία που παρουσίαζαν τα ταξίδια περιπέτειας και τα αυξανόμενα οικονομικά και τεχνολογικά μέσα που επέτρεπαν στους Ευρωπαίους να φτάνουν σε όλο πιο απομακρυσμένα μέρη, το ενδιαφέρον τους για την Αρκτική μετατοπίστηκε από τον πραγματιστικό στόχο της εύρεσης ενός Βορειοδυτικού Περάσματος στο ρομαντικό όνειρο κατάκτησης του Βόρειου Πόλου. Φυσικά, η ιδέα του Βόρειου Πόλου δεν εμφανιζόταν τότε πρώτη φορά. Τουλάχιστον από τον 3ο αιώνα π.Χ., όταν ο Έλληνας χαρτογράφος Ερατοσθένης πρόσθεσε παράλληλους και μεσημβρινούς στη θεωρία του Πυθαγόρα για το σφαιρικό σχήμα της Γης, οι μορφωμένοι Ευρωπαίοι γνώριζαν ότι ένα γεωμετρικό σημείο –ή, αλλιώς, ένας «πόλος»– αποτελεί το βορειότερο τμήμα του κόσμου. Ακόμη και ο Ερατοσθένης, ωστόσο, απεικόνιζε την Αρκτική ως ένα παγωμένο τοπίο και για πάνω από δύο χιλιετίες κανείς δε φαινόταν να ενδιαφέρεται για την αναζήτησή του. Εντούτοις, κάτι στο απάτητο μεγαλείο και στις πρωτόγονες κακουχίες που εξιστορούνταν στις διηγήσεις όσων επέστρεψαν από τις αποστολές στο Βορειοδυτικό Πέρασμα εξήψε τη φαντασία των Βρετανών στις αρχές της εποχής του Ρομαντισμού. Μέχρι το 1800 ο θαλάσσιος πάγος της Αρκτικής είχε πλέον μόνιμη παρουσία στη βρετανική ζωγραφική και τη λογοτεχνία.

Πολύ ταιριαστά, ένα δημοφιλές ρομαντικό μυθιστόρημα –μια γοτθική ιστορία επιστημονικής ύβρεως– χαρακτήρισε πρώτη φορά τον Βόρειο Πόλο «απόλυτο και πιθανά τον τελικό προορισμό ενός ανθρώπου». Το κλασικό έργο της Μέρι Σέλεϊ του 1818 *Φράνκενσταϊν ή ο Σύγχρονος Προμηθέας* αρχίζει με τον μισότρελο ομώνυμο πρωταγωνιστή του να κυνηγά τη δημιουργία του στους θαλάσσιους πάγους της Αρκτικής, κινούμενοι και οι δύο προς τον Βόρειο Πόλο, όπου το τέρας σκόπευε να βάλει τέλος στη ζωή του. Τέσσερα χρόνια αργότερα ο περίφημος ποιητής Λόρδος Μπάιρον αναφέρθηκε στον Βόρειο Πόλο στο έργο του *Όραμα της Κρίσης*. Ύστερα από αυτό ακολούθησε πληθώρα λογοτεχνικών αναφορών, με τον Βόρειο Πόλο σύντομα να αποτυπώνεται στο μυαλό των Βρετανών. Η πρώτη αποστολή που είχε ξεκάθαρο στόχο να φτάσει στον Βόρειο Πόλο αντί να ανακαλύψει απλά ένα Βορειοδυτικό Πέρασμα ή κάποιο άλλο κομμάτι της Αρκτικής ήταν η τέταρτη

και τελευταία εξόρμηση του Πέρι το 1827, η οποία κατέληξε σε παταγώδη αποτυχία όταν οι επιπλέουσες μάζες πάγου της Σπιτσβέργης, τις οποίες ήλπιζε να διασχίσει με έλκηθρα που οι άνδρες θα έσερναν ως τον Βόρειο Πόλο, παρέσυραν την ομάδα του νότια πολύ πιο γρήγορα απ' ό,τι αυτή μπορούσε να πεζοπορήσει βόρεια. Από τότε ο αγώνας για την κατάκτηση του Βόρειου Πόλου άρχισε για τα καλά.

Ο Βόρειος Πόλος ήταν ένας ρομαντικός στόχος που υποσχόταν τη δόξα σε όποιον κατάφερε να τον φτάσει. Ο νικητής θα έβγαζε πολλά χρήματα από τα εκδοτικά συμβόλαια και τις ομιλίες του, όπως είχαν κάνει και πολλοί από τους εξερευνητές του Βορειοδυτικού Περάσματος που είχαν επιστρέψει στην πατρίδα τους, ενώ η χώρα του θα μπορούσε να αποκτήσει κύρος σε μια εποχή εντεινόμενου ιμπεριαλιστικού και εθνικιστικού χαρακτήρα. Ωστόσο, κανείς δεν περίμενε ότι η κατάκτηση αυτή θα είχε κάποια συγκεκριμένη αξία, μιας και ο Βόρειος Πόλος ήταν απλά ένα σημείο πάνω στον μετακινούμενο πάγο της θάλασσας, το οποίο διακρινόταν με μεγαλύτερη βεβαιότητα στο φως της ημέρας, προσδιορίζοντας την απόσταση του ήλιου στις δώδεκα το μεσημέρι. Άπαξ και ο Βόρειος Πόλος έπαυε να αποτελεί μυστήριο, διερωπώνταν κάποιοι, ποιος θα ήθελε να πάει ξανά εκεί; Μα τι στόχος! Σε μια εποχή όπου οι μηχανές είχαν αρχίσει να αντικαθιστούν τους ανθρώπους στον τομέα της παραγωγής και απρόσωποι γραφειοκράτες έπαιρναν τη θέση ευσυνείδητων ηγετών, αυτή ήταν μια επιδίωξη που για την εκπλήρωσή της απαιτούσε ακλόνητη θέληση, ακούραστη ενέργεια και ακατάβλητο θάρρος.

Οι Βρετανοί πήραν πρώτοι την πρωτοβουλία να το επιχειρήσουν, αλλά απέτυχαν εξίσου παταγωδώς όσο και στις απόπειρές τους να ανακαλύψουν ένα βορειοδυτικό πέραςμα. Το 1865 ο Κλέμεντς Μάρκχαμ της Βασιλικής Γεωγραφικής Εταιρείας, ένας βετεράνος των αναζητήσεων του Φράνκλιν και εξερευνητής της Ασίας, της Αφρικής και της Νότιας Αμερικής, έδωσε το στίγμα της περιόδου δηλώνοντας ότι ο Βόρειος Πόλος «είναι το μοναδικό πράγμα στον κόσμο που μένει να κατακτηθεί, κι από το οποίο ένα ικανό μυαλό μπορεί να βρει φήμη και πλούτο».⁹ Συνεργαζόμενος με ομοϊδεάτες του βικτοριανούς, ο Μάρκχαμ μεταμόρφωσε τον πόλο σε αυτοκρατορική εμμονή, η οποία βρήκε την κορύφωσή της στην Αρκτική Αποστολή του Βασιλικού Ναυτικού της Βρετανίας τη διετία 1875-1876 με επικεφαλής τον καπετάνιο Τζορτζ Νέαργς. «Η άφιξη στον Βόρειο Πόλο είναι το μεγαλύτερο γεωγραφικό επίτευγμα που μπορεί να επιχειρηθεί», είχε δηλώσει ο πρόεδρος της Βασιλικής Εταιρείας Έντουαρντ Σαμπάιν, «και ομολογώ ότι θα με θλίψει αν δεν είναι Άγγλος ο πρώτος άνθρωπος που θα το κατορθώσει».¹⁰ Για τον Σαμπάιν, τον Μάρκχαμ και τους ομοίους τους το εγ-

χείρημα αυτό είχε μετατραπεί σε μια δοκιμή εθνικού χαρακτήρα και φυσικής κατάστασης μέσα στο πλαίσιο μιας δαρβινικής εποχής.

Το σχέδιο έμοιαζε αρκετά απλό. Το καλοκαίρι του 1875 θα έπλεαν όσο πιο βόρεια μπορούσαν, διασχίζοντας τα ύδατα που χώριζαν τη δυτική ακτή της Γροιλανδίας από την ανατολική ακτή της νήσου Έλσμιρ μέχρι να συναντήσουν θαλάσσιους πάγους. Εκεί, τουλάχιστον τα χρόνια κατά τα οποία σημειώθηκαν υψηλότερες θερμοκρασίες, Βρετανοί φαλαinhoήρες είχαν ανακαλύψει στις 82 μοίρες βόρειου γεωγραφικού πλάτους μια πλωτή οδό, η οποία παρέμενε ανοιχτή στα τέλη του καλοκαιριού, ενώ η στεριά ίσως να εκτεινόταν ακόμη βορειότερα. Διαλέγοντας την πλευρά της νήσου Έλσμιρ (και των Βρετανών), το πλοίο του Νέαρς, HMS Alert, θα έριχνε άγκυρα στο βορειότερο δυνατό πλωτό σημείο, όπου θα παρέμενε καθ' όλη τη διάρκεια του αρκτικού χειμώνα, με αξιωματικούς και επιστήμονες να διεξάγουν επιστημονική έρευνα όποτε τους δινόταν η ευκαιρία. Η απόσταση από το σημείο όπου θα είχαν αγκυροβολήσει ως τον πόλο και πίσω θα ήταν περίπου 1.600 χιλιόμετρα σε ευθεία γραμμή ή, με άλλα λόγια, μικρότερη από αυτή την οποία είχαν διασχίσει κάποιες από τις ομάδες του Βασιλικού Ναυτικού σέρνοντας έλκηθρα κατά μήκος της Καναδικής Αρκτικής αναζητώντας τον Φράνκλιν. Από αυτή την πλεονεκτική θέση, η οποία είχε αποδειχθεί ότι εντοπιζόταν στη βόρεια ακτή της νήσου Έλσμιρ στις 82° 30' βόρειου γεωγραφικού πλάτους, μια ομάδα από έλκηθρα θα άρχιζε να κατευθύνεται προς τον πόλο με την πρώτη επιστροφή του φωτός νωρίς την άνοιξη. Τότε ακόμη κανείς δεν ήξερε πόσο μακριά εκτεινόταν η στεριά προς τα βόρεια. Ήταν πιθανό ένα ολόκληρο αρχιπέλαγος από νησιά να οδηγούσε ως τον Βόρειο Πόλο.

Κατά την αναζήτηση του Φράνκλιν οι άνδρες είχαν ακολουθήσει τις ακτογραμμές και τα παγωμένα κανάλια που παρεμβάλλονται μεταξύ των κοντινών νησιών, κάτι που είχε χαρίσει νέα ελπίδα στο όλο εγχείρημα. Όταν η ομάδα του Νέαρς διαπίστωσε ότι η στεριά δεν εκτεινόταν πολύ πέρα από τις 82 μοίρες βόρειου γεωγραφικού πλάτους, άρχισε να σέρνει φορτία πάνω στον ερημωμένο και ανά διαστήματα ραγισμένο θαλάσσιο πάγο. Έχοντας περιγράψει τον πόλο ως «μία βεβαιότητα, όσο μπορούν να το επιτρέψουν οι ανθρώπινοι υπολογισμοί», ο Μάρχαμ συνόδευσε την αποστολή ως τη Γροιλανδία, με τον εξάδελφό του, τον διοικητή Άλμπερτ Μάρχαμ, να αναλαμβάνει να ηγηθεί της ομάδας με τα έλκηθρα.¹¹ «Ποτέ στο παρελθόν δεν έχει υπάρξει άλλη πολιτική αποστολή τόσο άψογα εξοπλισμένη, εφοδιασμένη και προετοιμασμένη να αντιμετωπίσει κάθε πιθανό κίνδυνο», ενημέρωναν τους αναγνώστες τους οι *Times* του Λονδίνου.¹²

Ήταν, επίσης, σπάνιες οι φορές στο παρελθόν που μια αποστολή συνάντησε τόσο απρόσμενη αποτυχία. Μη βρίσκοντας άλλη στεριά πέρα από τις 82 μοίρες βόρειου γεωγραφικού πλάτους, καταδίκασε τους εξερευνητές, αλλά η απροθυμία τους να αυτοσχεδιάσουν χειροτέρεψε ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Αδυνατώντας να κρύψουν εφόδια στη στεριά ή να ακολουθήσουν παράκτια τον πάγο, ο Νέαρς αμφέβαλλε αν η ομάδα ελκήθρων του Μάρκχαμ θα έφτανε ως τον πόλο. Παρ' όλα αυτά, τους διέταξε να το προσπαθήσουν. Μπορεί να είχαν καταφέρει να διανύσουν πάνω από 96 χιλιόμετρα βόρεια, αν δεν ταξίδευαν ως μια ομάδα χωρίς υποστήριξη από τη βορειότερη πλευρά της ξηράς. Καθώς δεν μπορούσαν να δημιουργήσουν αποθήκες ανεφοδιασμού στην επιφάνεια του θαλάσσιου πάγου, οι δύο αξιωματικοί και οι δεκαπέντε άνδρες που απάρτιζαν την ομάδα τραβούσαν τρία μεγάλα έλκηθρα φορτωμένα με όλα όσα περιείχαν ότι θα χρειάζονταν (συμπεριλαμβανομένων δύο μικρών βαρκών) και τα οποία αντιστοιχούσαν σε βάρος 181 κιλών ανά άτομο. Δε χρησιμοποίησαν σκυλιά. Επιπλέον, αντίθετα με ό,τι συνέβη με τις αποστολές αναζήτησης του Φράνκλιν, οι οποίες κινούνταν στη στεριά ή κοντά στις ακτές όπου υπήρχε αφθονία θηραμάτων, οι άνδρες του Μάρκχαμ ξανοίγονταν στον θαλάσσιο πάγο κι έτσι έπρεπε να βασιστούν στις κονσέρβες, οι οποίες συνέβαλλαν στην εκδήλωση σκορβούτου.

Ο καιρός τούς προκάλεσε αμέτρητα προβλήματα. Έχοντας αναχωρήσει στις αρχές του Απριλίου, η ομάδα αντιμετώπισε από το ξεκίνημα βάνουσα παγερές θερμοκρασίες. «Κατά κανόνα», παραπονέθηκε ο Μάρκχαμ, «υποφέραμε από μια ανυπόφορη δίψα, την οποία δεν ήμασταν σε θέση να κατευνάσουμε για δύο λόγους: Πρώτον, γιατί δεν μπορούσαμε να θυσιάσουμε αρκετά καύσιμα για την παραγωγή επιπλέον νερού διά συμπυκνώσεως και, δεύτερον, γιατί ήταν αδύνατον να εμποδίσουμε το νερό να μετατραπεί σε πάγο μέσα στα μπουκάλια μας».¹³ Σε αντίθεση με το τσουχτερό κρύο του Απριλίου, ως το τέλος του ταξιδιού τους, το συνεχές φως της μέρας και οι ανεβασμένες θερμοκρασίες του Ιουνίου καθιστούσαν τη μαλακωμένη επιφάνεια του πάγου παντελώς αδιάβατη. Ανάμεσα στο σκοτάδι του χειμώνα και το λιώσιμο των θαλάσσιων πάγων το καλοκαίρι η Αρκτική προσφέρει ένα στενό χρονικό περιθώριο για πολική εξερεύνηση.

Όπως διαπίστωσαν ο Μάρκχαμ και οι άνδρες του, ακόμη και μέσα στο περιθώριο αυτό ο Αρκτικός Ωκεανός δεν ευνοεί τα ταξίδια. Δεν είναι τόσο λείος όσο τα φύλλα πάγου που καλύπτουν τη Γροιλανδία ή την Ανταρκτική και τα οποία είναι απλωμένα πάνω στη στεριά έχοντας συγκεντρωθεί εκεί από αιώνες χιονοπτώσεων. Ο θαλάσσιος πάγος δη-

μιουργείται κάθε χειμώνα από τα βάθη της θάλασσας και λιώνει κάθε καλοκαίρι από την επιφάνειά της. Κάποιοι θαλάσσιοι πάγοι διατηρούνται για χρόνια ολόκληρα ως παλιά παγόβουνα και παγονησίδες. Αντίθετα προς τον πάγο που σχηματίζεται στην ακτή και ο οποίος βρίσκεται αγκυροβολημένος στη στεριά, ο πάγος της Αρκτικής Θάλασσας κινείται σύμφωνα με τα ρεύματα του ωκεανού και τους αδιάκοπους ανέμους. Οι μεταβολές αυτές σχηματίζουν διόδους στα ανοιχτά ύδατα, όπου τα παγόβουνα και οι παγονησίδες σπάνε ή διαχωρίζονται μεταξύ τους, ή οροσειρές πίεσης ανασηκωμένου πάγου στα σημεία όπου αυτά συναντιούνται. Οι προαναφερθείσες δίοδοι ενδέχεται να είναι αρκετά στενές για να μπορούν να τις διασχίσουν τα έλκηθρα, να θυμίζουν λίμνες, οπότε μπορούν απλά να παρακαμφθούν, ή να είναι πλατιές και εκτεταμένες σαν ποτάμια. Οι οροσειρές πίεσης μπορούν να ξεπεράσουν τα έξι μέτρα ύψος, εκτεινόμενες σαν ένα τείχος πάγου προς κάθε κατεύθυνση.

Τόσο οι δίοδοι όσο και οι οροσειρές πίεσης εμπόδισαν σε μεγάλο βαθμό την πορεία του Μάρκχαμ, με τους άνδρες του να αναγκάζονται ενίοτε να πλεύσουν κατά μήκος των διόδων πάνω σε μικρά παγόβουνα ή να σκάβουν μονοπάτια μέσα από τις οροσειρές πίεσης με αξίνες και φτυάρια. Ακόμη και πάνω σε ογκώδεις παγονησίδες το πυκνό χιόνι υποχρέωσε μερικές φορές την ομάδα να μοιράσει και να μεταφέρει το φορτίο της. Ο Μάρκχαμ χαρακτήρισε το ημερήσιο πρόγραμμα τους «μια σειρά διαδοχικών όρθιων τραβηγμάτων». Έγραψε χαρακτηριστικά: «Ένα, δύο, τρία, τράβηγμα! Και με πολύ μικρό αποτέλεσμα». Κάποιοι χιονοσωροί κατάρπιναν τα έλκηθρα ολόκληρα. «Σε πολλές περιπτώσεις», ανέφερε ο Μάρκχαμ, «οι άνδρες όχι μόνο το βρήκαν ευκολότερο, αλλά διαπίστωσαν ότι σημείωναν και μεγαλύτερη πρόοδο όταν τραβούσαν τα έλκηθρα μπουσουλώντας στα τέσσερα παρά σέρνοντας τα με τον πιο ορθόδοξο τρόπο».¹⁴

Για κάποιους το σκορβούτο μετέτρεψε το ταξίδι σε μια πορεία προς τον θάνατο. Το πρώτο θύμα υπέκυψε από την ασθένεια μέσα στις πρώτες δύο από τις δέκα εβδομάδες της βασανιστικής αυτής περιπέτειας. Από τότε και μετά μερικοί από τους άνδρες μεταφέρονταν πάνω στα έλκηθρα, αυξάνοντας, έτσι, το βάρος τους και μειώνοντας τον αριθμό εκείνων που ήταν σε θέση να τα τραβήξουν. Με όλο και περισσότερους άνδρες να προσβάλλονται από την ασθένεια, ο Μάρκχαμ τελικά τα παράτησε στις 83° 20' βόρειου γεωγραφικού πλάτους, σχεδόν 644 χιλιόμετρα από τον Βόρειο Πόλο. Είχε φτάσει πιο βόρεια από κάθε άλλον στο παρελθόν, αλλά υπολειπόταν κατά πολύ των προσδοκιών και ο δρόμος της επιστροφής αποδείχθηκε μια φριχτή δοκιμασία. Με

τον ερχομό της άνοιξης το χιόνι λάσπωσε και υπήρξαν φορές που ο πάγος υποχώρησε παρασέροντας έλκηθρα με άρρωστους άνδρες στον βυθό. Εν τέλει, στις αρχές του Ιουνίου, με λιγότερους από τους μισούς άνδρες ενεργούς, το μόνο υγιές μέλος της ομάδας, ο υποπλοίαρχος Άλφρεντ Παρ, όρμησε τρέχοντας μπροστά με σκοπό να ζητήσει βοήθεια από ένα πλοίο, στο οποίο, ωστόσο, βρήκε το μισό πλήρωμά του καταβεβλημένο από το σκορβούτο.

Όσπου να φτάσουν ενισχύσεις στις 9 Ιουνίου του 1876, μονάχα έξι από τα μέλη της ομάδας της ακτής είχαν αρκετή δύναμη να σύρουν τα έλκηθρα, τα οποία μετέφεραν κουβαλώντας δύο άνδρες το καθένα και με τους υπόλοιπους επιζώντες να τους ακολουθούν πεζή. Για τον Νέαρς το σκορβούτο αποτέλεσε έναν πειστικό λόγο για να εγκαταλείψει την προσπάθεια. «Πόλος ανέφικτος», έλεγε το τηλεγράφημα που έστειλε από το πρώτο λιμάνι με τηλέγραφο που συνάντησε στον δρόμο του, και πράγματι έτσι συνέχισε να είναι για τη Βρετανία.¹⁵ Ο Κλέμεντς Μάρκχαμ και οι συνεργάτες του από τη βικτοριανή εξερευνητική κοινότητα θα έστρεφαν την προσοχή τους νότια, προς την Ανταρκτική, όπου μια ήπειρος με στέρεα γη για την έλξη ελκήθρων πρόσφερε καλύτερες προοπτικές για μια νέα βρετανική απόπειρα πολικής ανακάλυψης.

Το ρεκόρ βορειότερου σημείου, το οποίο με τόσο κόπο είχε θέσει η ομάδα του Νέαρς, καταρρίφθηκε μέσα σε μία δεκαετία από ένα απρόβλεπτο δίδυμο Αμερικανών, τον Τζέιμς Λόκγουντ και τον Ντέιβιντ Μπρέιναρντ, οι οποίοι δεν αποσκοπούσαν καν σε κάτι τέτοιο. Συμμετείχαν σε μια εικοσιπενταμελή αποστολή του Σώματος Σηματοδότησης του Στρατού των ΗΠΑ με επικεφαλής τον πρωθυπολοχαγό Αντόλφους Γκρίλι, που απεστάλη το 1881 με σκοπό να διεξαγάγει μετεωρολογική έρευνα στα βόρεια της νήσου Έλσμυρ, κοντά στην τοποθεσία όπου είχε διαχειμάσει η ομάδα του Νέαρς. Εκείνη την εποχή, το Σώμα Σηματοδότησης διηύθυνε την Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία. Ο Γκρίλι όρισε ως βάση του το Φορτ Κόνγκερ, περίπου 80 χιλιόμετρα νότια της τοποθεσίας στον Αρκτικό Ωκεανό όπου είχε αγκυροβολήσει για τον χειμώνα η ομάδα του Νέαρς. Εκεί οι άνδρες του Γκρίλι ανέγειραν ένα άνετο κτίσμα, ενώ το πλοίο τους επέστρεφε νότια ως το τέλος του χειμώνα. Εκείνο το πρώτο καλοκαίρι, καθώς ο Λόκγουντ και ο Μπρέιναρντ χαρτογραφούσαν την ανεξερεύνητη αρκτική ακτή της Γροιλανδίας που προεκτείνεται σχεδόν 113 χιλιόμετρα πάνω από το βορειότερο τμήμα της νήσου Έλσμυρ, προσπέρασαν για λίγα χιλιόμετρα το βο-

ρειότερο ρεκόρ του Άλμπερτ Μάρκχαμ χωρίς να χρειαστεί να βγουν ποτέ στον θαλάσσιο πάγο.

Έπειτα από δύο χρόνια, κατά τα οποία ο χαμηλός λιωμένος πάγος εμπόδιζε τα πλοία ανεφοδιασμού να φτάσουν στο Φορτ Κόνγκερ, ο Γκριλι, το φθινόπωρο του 1883, οδήγησε τους άνδρες του πεζή 322 χιλιόμετρα νότια, ως το συμφωνημένο σημείο διάσωσης στον πορθμό Σμιθ. Ο πάγος, ωστόσο, δεν επέτρεπε καν στα αμερικανικά πλοία να πλησιάσουν στο μέρος αυτό. Ύστερα από έναν τρομακτικό χειμώνα σε μια εκτεθειμένη τοποθεσία και με περιορισμένα εφόδια, μονάχα επτά άνδρες είχαν μείνει ζωντανοί, όταν ένα πλοίο διάσωσης κατάφερε τελικά να τους φτάσει τον Ιούνιο του 1884. Ο Λόγκουντ είχε αποβιώσει δύο μήνες πριν· ο Μπρέιναρντ προσευχόταν να έχει την ίδια μοίρα. Παρ' όλα αυτά, τόσο εκείνος όσο και ο Γκριλι ήταν μεταξύ εκείνων που επέζησαν για να αφηγηθούν την εμπειρία τους. Στην πατρίδα τους τούς υποδέχτηκαν σαν ήρωες, παρά τις φήμες περί κανιβαλισμού που είχαν κυκλοφορήσει.

Την περίοδο εκείνη, λοιπόν, αν όχι από καιρό πριν, ο Βόρειος Πόλος φάνταζε τρομακτικός και συνάμα δελεαστικός, κάτι που συνέτεινε στη θεώρησή του ως μίας δοκιμασίας χαρακτήρα, θάρρους και αποφασιστικότητας. Ακολούθησαν κι άλλες εξορμήσεις, οι οποίες απέτυχαν όχι μόνο να φτάσουν στον πόλο, αλλά και να εξασφαλίσουν την παροδική δόξα της κατάκτησης του βορειότερου έως τότε σημείου. Ανάμεσα σε αυτές ήταν και η μοιραία αποστολή του πλοίου Jeannette του Αμερικανικού Ναυτικού με κυβερνήτη τον Τζορτζ ντε Λονγκ, το οποίο βυθίστηκε το 1881, έπειτα από σχεδόν δύο χρόνια που πέρασε ακινητοποιημένο στους πάγους του Αρκτικού Ωκεανού, βόρεια της Σιβηρίας. Ο σκοπός της αποστολής αυτής, ο εντοπισμός, δηλαδή, ανοιχτής θάλασσας στον πόλο, ήταν σκέτη παραφροσύνη. Έτσι, το ρεκόρ των Λόγκουντ και Μπρέιναρντ παρέμεινε άθικτο για πάνω από μία δεκαετία, μέχρι που ένας σπουδαίος Νορβηγός, ο Φρίντριοφ Νάνσεν, επινόησε μια καινοτόμο μέθοδο εξερεύνησης της Αρκτικής, η οποία συνέβαλε στην τελική κατάκτηση του πόλου. Το βρετανικό πρότυπο γιγάντιων αργοκίνητων αποστολών δεν έφερε αποτέλεσμα. Οι ταχείες και ελαφριές εξορμήσεις, που αντλούσαν έμπνευση από τον τρόπο ζωής των ιθαγενών, παρουσίαζαν καλύτερες προοπτικές. Ο Νάνσεν ανταμείφθηκε για τους κόπους του, αφού αναδείχθηκε στο αστέρι της πολικής εξερεύνησης της γενιάς του και απέκτησε μεγάλη φήμη παγκοσμίως.

Ο Νάνσεν εμφανίστηκε στο διεθνές προσκήνιο το 1888, όταν, φοιτητής Ζωολογίας ακόμη και εξαιρετικός αθλητής σκανδιναβικού σκι, κατέστρωσε και πραγματοποίησε με μια εξαμελή ομάδα τη διά-

σχιση του φύλλου πάγου της Γροιλανδίας – την πρώτη που επιχειρού-
νταν στο νησί. Απορρίπτοντας την ιεραρχική δόμηση και το μεγάλο μέ-
γεθος των συνηθισμένων έως τότε αποστολών στην Αρκτική, η ομάδα
ταξίδευσε με σκι στον πάγο, σέρνοντας πίσω της μικρά έλκηθρα με ελα-
φρύ εξοπλισμό που είχε σχεδιάσει ο ίδιος ο Νάνσεν. Σε αντίθεση με
τον νεαρό μηχανικό του Αμερικανικού Πολεμικού Ναυτικού Ρόμπερτ
Πίρι, ο οποίος δύο χρόνια νωρίτερα είχε επιχειρήσει μάταια να δια-
σχίσει το νησί από τα δυτικά προς τα ανατολικά χρησιμοποιώντας τον
ντόπιο τρόπο μετακίνησης των Ινουίτ με έλκηθρα δεμένα σε σκυλιά, ο
Νάνσεν επέμεινε να ξεκινήσει από τη δυσπρόσιτη ανατολική ακτή, έτσι
ώστε να μη δώσει στον εαυτό του περιθώρια να γυρίσει πίσω. «Γκρεμί-
ζω τις γέφυρες στο διάβα μου», λέγεται ότι είχε πει ο Νάνσεν, «κι έτσι
δεν έχω άλλη επιλογή από το να συνεχίσω να προχωρώ μπροστά». Επέ-
στρεψε στη Νορβηγία ως εθνικός ήρωας. «Μη δίνεις ποτέ στον εαυτό
σου διέξοδο οπισθοχώρησης», φαίνεται να είχε προσθέσει, «είναι ένα
άθλιο εφεύρημα». Ιδού ο αποφασιστικός χαρακτήρας και το αδάμα-
στο πνεύμα που ο κόσμος εκτιμούσε σε έναν εξερευνητή των πόλων.

Έως το 1890 ο Νάνσεν είχε επινοήσει ένα ακόμη πιο τολμηρό σχέ-
διο για την επόμενη αποστολή του. Από τα συντρίμια του Jeannette,
που εντοπίστηκαν στην ακτή της Γροιλανδίας, έναν ολόκληρο ωκεανό
μακριά από το σημείο όπου το πλοίο είχε συγκρουστεί με τον θαλάσ-
σιο πάγο, ο Νάνσεν συμπεράνει ότι οι ογκόπαγοι της Αρκτικής πρέπει
να διαγράφουν αργή κυκλική τροχιά λόγω των υποθαλάσσιων ωκεά-
νιων ρευμάτων. Με μία πρότασή του, την οποία ο Γκρίλι απέρριψε ως
«παράλογη στρατηγική αυτοκαταστροφής», ο Νάνσεν εξασφάλισε χρη-
ματοδότηση από τη Νορβηγία για την κατασκευή ενός ειδικού πλοίου
με στρογγυλεμένα ύφαλα, του Fram, το οποίο παγίδευσε εσκεμμένα
στον θαλάσσιο πάγο ανατολικά της Σιβηρίας το φθινόπωρο του 1893, με
στόχο να το αφήσει να παρασυρθεί βόρεια βορειοδυτικά, διασχίζοντας
κυκλικά τον πόλο χάρη στις μετακινούμενες μάζες πάγου.¹⁶ Τα στρογ-
γυλεμένα ύφαλα θα υψώνονταν πάνω από τον πάγο, αποφεύγοντας να
τσακιστούν στη σύγκρουση, εξήγησε ο Νάνσεν. Η αποστολή αυτή ήταν
πιθανόν να διαρκέσει χρόνια, κατά τη διάρκεια των οποίων ο Νάνσεν
και το πλήρωμά του θα μελετούσαν τα πολικά ρεύματα και το κλίμα.

Το σχέδιο είχε επιτυχία, μέχρις ενός σημείου. Το Fram, παγιδευμέ-
νο μέσα στους πάγους, έπλευσε προς τα βορειοδυτικά σχηματίζοντας
ένα μεγάλο αργό τόξο και καταρρίπτοντας το βορειότερο ρεκόρ του
Γκρίλι τον Ιανουάριο του 1895, έπειτα από μόλις έναν χρόνο ταξιδιού.
Δύο μήνες αργότερα, όταν κατέστη εμφανές ότι η τοξωτή πορεία τους
δε θα τους οδηγούσε ως τον πόλο, ο Νάνσεν μαζί με τον συνεργάτη του,

τον Γιάλμαρ Γιοχάνσεν, ξεκίνησαν με σκι, έλκηθρα σκυλιών και καγιάκ για τον πόλο. Έθεσαν ένα νέο ρεκόρ 86° 14' βόρειου γεωγραφικού πλάτους –ή περίπου 322 χιλιόμετρα βορειότερα από το προηγούμενο ρεκόρ–, προτού πάρουν τον ριψοκίνδυνο δεκαεξάμηνο δρόμο της επιστροφής. Κανείς δε θα επιζούσε, αν προχωρούσε κι άλλο. Ήδη, υπό αυτές τις συνθήκες, ο Νάνσεν και ο Γιοχάνσεν μόλις που κατάφεραν να επιβιώσουν. Αφότου ταξίδεψαν για τρεις μήνες με σκι και έλκηθρα σκυλιών ως τη νότια άκρη του ογκόπαγου και έπειτα από εκεί με καγιάκ στα ανοιχτά του Αρκτικού Ωκεανού, έφτασαν στις απομακρυσμένες δυτικές περιοχές του πρόσφατα ανακαλυφθέντος και ακατοίκητου αρχιπελάγους ονόματι Γη του Φραγκίσκου Ιωσήφ. Εκεί κατασκήνωσαν όλον τον χειμώνα σε μια καλύβα φτιαγμένη από πέτρες και βρύα, τρεφόμενοι με ό,τι μπορούσαν να πιάσουν ή να σκοτώσουν.

Τον Μάιο του 1896 ο Νάνσεν και ο Γιοχάνσεν έφυγαν πάλι με καγιάκ και έναν μήνα αργότερα έτυχε να συναντήσουν στη στεριά μια βρετανική αποστολή εξερεύνησης του αρχιπελάγους. «Εσείς δεν είστε ο Νάνσεν;» τον ρώτησε έκπληκτος ο επικεφαλής της αποστολής Φρέντερικ Τζάκσον. «Ναι, είμαι ο Νάνσεν», του απάντησε εκείνος λακωνικά.¹⁷ Στο μεταξύ, το Fram με το πλήρωμά του, που περιπλανιόταν ακόμη παγιδευμένο στους πάγους, κατάφερε λίγο αργότερα να απελευθερωθεί κοντά στη Σπιτσβέργη και να ξανασυναντηθεί με τους Νάνσεν και Γιοχάνσεν στα βόρεια της Νορβηγίας. Όλοι μαζί πλέον έπλευσαν παράκτια της Νορβηγίας εν μέσω επευφημιών και μπήκαν στην πρωτεύουσα Χριστιανία (το σημερινό Όσλο), όπου τους περίμεναν ο βασιλιάς και το μεγαλύτερο πλήθος που είχε συγκεντρωθεί ποτέ στη χώρα, για να τους υποδεχθούν. Ο πρωτοπόρος Βρετανός ορειβάτης Έντουαρντ Γουίμπερ, ο πρώτος που κατέκτησε το Μάτερχορν και ήδη την εποχή εκείνη ένα παγκοσμίου φήμης είδωλο βικτοριανού ανδρισμού, δήλωσε ότι ο Νάνσεν είχε σημειώσει «μια πρόοδο σχεδόν ισάξια με όσα είχαν κατορθώσει όλα τα υπόλοιπα ταξίδια του 19ου αιώνα μαζί».¹⁸

Επιστρέφοντας από την ανάβασή του στο όρος Σεντ Ελίας το 1897, ο δούκας των Αβρουζίων καταπιάστηκε με τις ετοιμασίες μιας εξόρμησης με σκοπό να επιτύχει αυτό στο οποίο είχε αποτύχει ο Νάνσεν: να φτάσει στον Βόρειο Πόλο. Φυσικά, ο δούκας, όπως και κάθε άλλος εξερευνητής και τυχοδιώκτης της εποχής, έτρεφε έντονο θαυμασμό για τον Νάνσεν και άντλησε μεγάλη έμπνευση από τις καινοτομίες του κατά τον σχεδιασμό της αποστολής του, συμπεριλαμβανομένων της χρήσης σκι, έλκηθρων σκυλιών, ελάχιστου εξοπλισμού και μη στρατιωτι-

κής οργάνωσης της ομάδας του. «Είχα μαζί μου συντροφούς, αντί για υποτελείς», ισχυριζόταν ο δούκας για τους έντεκα Ιταλούς που είχε επιλέξει για το ταξίδι και τους εννιά Νορβηγούς που θα εκτελούσαν χρέη αξιωματικών και πληρώματος.¹⁹ Όλοι τους, μάλιστα, επιστρέφοντας στην πατρίδα, φρόντισαν να εγκωμιάσουν τις ηγετικές ικανότητες του δούκα.²⁰ Όπως και στις προηγούμενες πολικές αποστολές, έτσι και σε αυτήν όλοι οι συμμετέχοντες ήταν άνδρες, κάτι που αντικατοπτρίζει τις αντιλήψεις της εποχής για τον ρόλο των δύο φύλων. Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας της αποστολής, ο δούκας συναντήθηκε κατ' ιδίαν με τον Νάνσεν στη Νορβηγία, ενώ επισκέφθηκε τη Σπιτοβέργη για εκπαίδευση στις συνθήκες της Αρκτικής, καθώς και τη Σιβηρία για την αγορά σκυλιών για έλκηθρα. Σε καθένα από τα προπαρασκευαστικά αυτά ταξίδια του συνοδευόταν από τον στρατιωτικό βοηθό και την αδελφή ψυχή του στην περιπέτεια, τον δέκα χρόνια μεγαλύτερό του πλοίαρχο Ουμπέρτο Κάνι, τον οποίο γνώρισε στην πρώτη του επιχείρηση με το ναυτικό το 1889 και ο οποίος υπηρέτησε ως το δεξί του χέρι στην αποστολή του στο όρος Σεντ Ελίας.

Επιπλέον, ο δούκας αξιοποίησε όσα έμαθε από τον Αμερικανό εξερευνητή Ρόμπερτ Πίρι, ο οποίος είχε ήδη επαναλάβει εις διπλούν την αρχική εξόρμησή του στη Γροιλανδία, που είχε λάβει χώρα το 1886. Και στις δύο νεότερες εξορμήσεις του, η μία τη διετία 1891-1892 και η άλλη από το 1893 ως το 1895, ο Πίρι διέσχισε μια γωνία του φύλλου πάγου του νησιού από τη βορειοδυτική ακτή του ως έναν κόλπο στα βορειοανατολικά – δύο ταξίδια άνω των 1.600 χιλιομέτρων με έλκηθρα σκυλών, με τα οποία πίστευε ότι αποδείκνυε πρώτη φορά πως η Γροιλανδία ήταν νησί και δεν εκτεινόταν βορειότερα. Στο φινάλε των περιπετειών του, ωστόσο, ο Πίρι δήλωσε εσφαλμένα ότι είχε εντοπίσει ένα κανάλι και περισσότερη στεριά στα βόρεια. «Ήταν προφανές ότι το κανάλι αυτό σηματοδοτούσε τα βόρεια σύνορα της ηπειρωτικής Γροιλανδίας», έγραψε ο Πίρι, και πρόσθεσε ότι η ξηρά που εκτεινόταν στο βάθος ενδεχομένως να αποτελεί μια «Αυτοκρατορική Οδό» ως τον πόλο – σφάλματα τα οποία παραπλάνησαν θανάσιμα μετέπειτα αποστολές.²¹ Τέτοιο κανάλι δεν υπήρχε, ενώ η ξηρά που εκτεινόταν στο βάθος ήταν απλά η συνέχεια της Γροιλανδίας.

Σε αυτά τα δύο ταξίδια του, το πρώτο εκ των οποίων πραγματοποίησε με μόλις έναν σύντροφο και το δεύτερο με δύο, ο Πίρι κατάφερε να διανύει κατά μέσο όρο 21 χιλιόμετρα την ημέρα (μια απόσταση τουλάχιστον διπλάσια από αυτή που κάλυπτε ο Νάνσεν με τα σκι και τα έλκηθρα). Οι ταχύτητες αυτές έπεισαν τον δούκα ότι, αν ταξίδευε ελαφριά όπως ο Πίρι αλλά με περισσότερα σκυλιά και συντροφούς, η ομά-

δα του θα μπορούσε να καλύψει τα 1.931 χιλιόμετρα από το βορειότερο σημείο της Γης του Φραγκίσκου Ιωσήφ ως τον πόλο και πάλι πίσω μέσα σε τρεις μήνες. Έτσι, το ταξίδι με τα έλκηθρα θα μπορούσε να ολοκληρωθεί μέσα στο διάστημα των εκατόν μίας ημερών που παρεμβαλλόταν μεταξύ της επιστροφής του ηλιακού φωτός στα τέλη του χειμώνα και του λιώσιματος των αρκτικών πάγων στα τέλη της άνοιξης.²²

«Το σχέδιο, έτσι όπως το έχουμε καταστρώσει, έχει σίγουρα κάποια μειονεκτήματα», δε δίστασε να παραδεχθεί ο δούκας.²³ Δε γνώριζε εάν οι ταχύτητες που είχε αναφέρει ο Πίρι στην παγωμένη επιφάνεια της Γροιλανδίας θα μπορούσαν να αναπαραχθούν και στον θαλάσσιο πάγο – ο Νάνσεν, πάντως, δεν είχε καταφέρει να τις αγγίξει. Εκτός αυτού, δεν ήξερε αν ο μεγαλύτερος αριθμός ανδρών και σκυλιών θα επιτάχυνε ή θα επιβράδυνε την όλη διαδικασία. Σε κάθε περίπτωση, όμως, είχε τις προοπτικές να πετύχει κάτι σπουδαίο. «Η πρακτική χρησιμότητα των πολικών αποστολών αποτελεί συχνά αντικείμενο συζήτησης. Και μόνο τα ηθικά διδάγματα που μπορεί κανείς να αντλήσει από αυτές τις αποστολές πιστεύω ότι είναι αρκετά για να αντισταθμίσουν τις απαιτούμενες θυσίες», έγραψε ο δούκας, δικαιολογώντας ένα εγχείρημα που πρόσφερε μικρό υλικό αντάλλαγμα, επιστημονικό ενδιαφέρον ή εδαφικό πλεονέκτημα. «Όπως οι άνθρωποι που υπερνικούν τις δυσκολίες της καθημερινότητάς τους νιώθουν πιο δυνατοί μπροστά στο ενδεχόμενο μεγαλύτερων μελλοντικών δυσκολιών, έτσι και η επιτυχία των πολιτών μπορεί να ενθαρρύνει και να παροτρύνει ακόμη περισσότερο ένα έθνος να συνεχίσει τον αγώνα του για μεγαλείο και ευημερία».²⁴ Ζήτη η Ιταλία!

Το σχέδιο του δούκα μπήκε σε εφαρμογή, με την αποστολή να αναχωρεί από τη Νορβηγία τον Ιούνιο του 1899 με το ίδιο πλοίο που ο Νάνσεν είχε χρησιμοποιήσει σε δύο εξορμήσεις του στη Γροιλανδία και το οποίο είχε τώρα εξοπλιστεί εκ νέου και είχε βαπτιστεί *Stella Polare* (Το Πολικό Αστέρι). Το ατμόπλοιο έπλευσε ως το βορειότερο νησί στη Γη του Φραγκίσκου Ιωσήφ, τη νήσο Ρούντολφ, όπου πέρασε τον χειμώνα σε έναν κόλπο αποκλεισμένο από το χιόνι στις 82°47' βόρειου γεωγραφικού πλάτους. Οι βλάβες που υπέστη το πλοίο από τον μετακινούμενο πάγο ανάγκασαν την ομάδα να κατασκηνώσει στην ακτή μέσα σε αυτοσχέδιες σκηνές αντί να κοιμηθεί εν πλω. Μέσα στο σκοτάδι του καταχείμωνου, ο δούκας και οι άνδρες του άρχισαν να εκπαιδεύουν τα σκυλιά και να μαθαίνουν πώς να τα οδηγούν. «Οι πρώτες προσπάθειες ήταν αρκετές για να μας κάνουν να απελπιστούμε», έγρα-

ψε ο δούκας. Ωστόσο, σε αυτά τα σκυλιά είχαν εναποθέσει όλες τους τις ελπίδες.²⁵ «Τα σκυλιά είναι αδιαμφισβήτητα τα πιο χρήσιμα ζώα για τον άνθρωπο που επιχειρεί να διασχίσει με έλκηθρα τον πάγο της Πολικής Θάλασσας», εξήγησε ο δούκας. «Έχουν και το επιπρόσθετο πλεονέκτημα ότι, σε αντίθεση με τα άλογα και τους ταράνδους, δε διστάζουν να φάνε άλλα του είδους τους».²⁶ Εντούτοις, δεν μπορούν να φανούν ιδιαίτερα χρήσιμα, αν οι οδηγοί τους δεν ξέρουν πώς να τα εκπαιδεύσουν. Δύο μέρες πριν από τα Χριστούγεννα, ο δούκας υπέφερε από έντονο κρουπάγημα στο αριστερό του χέρι εξαιτίας ενός ατυχήματος με τα έλκηθρα που προκλήθηκε από τη δραπέτευση ορισμένων σκυλιών. Αυτό σύντομα οδήγησε στον μερικό ακρωτηριασμό πολλών δαχτύλων του δούκα, καθιστώντας τον ανίκανο να συμμετάσχει στην εξόρμηση που θα πραγματοποιούσαν την άνοιξη με προορισμό τον Βόρειο Πόλο. Ο Κάνι πήρε τη θέση του ως ηγέτης της αποστολής, ενώ ο δούκας παρέμεινε στην κατασκήνωση.

Έπειτα από μία αποτυχημένη έναρξη, η ομάδα ξεκίνησε στις 11 Μαρτίου του 1900 με δέκα άνδρες, τέσσερα καγιάκ, δεκατρία έλκηθρα με περίπου 250 κιλά φορτίο καθένα και εκατόν δύο σκυλιά. Σύμφωνα με το αρχικό σχέδιο, τρία από τα έλκηθρα θα κουβαλούσαν όλα τα τρόφιμα για το πρώτο μέρος της διαδρομής και θα επέστρεφαν στον 85ο παράλληλο με ένα απόσπασμα τριών ανδρών. Ακόμη τρία έλκηθρα θα έφεραν τα τρόφιμα για το επόμενο κομμάτι της αποστολής και έπειτα θα επέστρεφαν στον 88ο παράλληλο με άλλους τρεις άνδρες. Τέλος, οι εναπομείναντες τέσσερις άνδρες θα κινούνταν με ταχύτητα προς τον πόλο. Όπως αποδείχθηκε, ο θαλάσσιος πάγος παρουσίασε από το ξεκίνημα αδιάκοπα προβλήματα στην ομάδα, με πλατιές ρωγμές, γιγάντιες οροσειρές πίεσης και ένα ρεύμα που τους παρέσερνε νότια, ακυρώνοντας την όποια πρόοδό τους. Κανένας από τους προκαθορισμένους στόχους τους δεν είχε επιτευχθεί.

Έχοντας καλύψει μόλις 72 καθαρά χιλιόμετρα σε διάστημα δέκα ημερών, ο Κάνι έστειλε πίσω το πρώτο απόσπασμα τριών ανδρών. Δεν τους ξαναείδε ποτέ κανείς. Εννέα μέρες αργότερα, έχοντας μετά βίας περάσει τις 83° βόρειου γεωγραφικού πλάτους, ο Κάνι έστειλε και τους επόμενους τρεις άνδρες. Έπειτα από δεκαεννέα μέρες σκληρού ταξιδιού με έλκηθρα, και με τα σκυλιά να καταφεύγουν στην κατασπάρραξη άλλων μελών της αγέλης τους, αφού η σκυλοτροφή είχε τελειώσει ήδη από τη δέκατη τρίτη μέρα, ένας από τους άνδρες της δεύτερης διμοιρίας κατάφερε να διανύσει με καγιάκ τα τελευταία 10 χιλιόμετρα ανοιχτής θάλασσας που τον χώριζαν από τη βάση και να σώσει τους άλλους δύο συντρόφους του. Όταν πλέον είχαν φύγει και οι διμοιρίες,

και γνωρίζοντας ότι η μικρή ομάδα τους δε θα μπορούσε ποτέ, εξαιτίας του αργού ξεκινήματός τους, να φτάσει στον πόλο, ο Κάνι μαζί με έναν Ιταλό ναυτικό, τον Σιμόνε Κανέπα, και δύο Ιταλούς οδηγούς βουνού, τον Τζόζεφ Πέτιγκαξ και τον Αλέξις Φενοואγέ, επιχείρησαν με τόλμη να φτάσουν όσο βορειότερα μπορούσαν.

«Είμαστε μονάχοι στην αχανή πεδιάδα, το βορειότερο σημείο της οποίας συναντά τον ουρανό», έγραψε στο ημερολόγιό του ο Κάνι, αποτυπώνοντας το πνεύμα των εξερευνητών. «Πίσω μας, η αναχώρηση των φίλων μας έκοψε και τον τελευταίο μας σύνδεσμο με τον κόσμο. [...] [Μπροστά] η απέραντη έρημος μοιάζει να μας καλεί να ολοκληρώσουμε το έργο μας, να εκπληρώσουμε το καθήκον μας. Δε μας αποπνέει τρόμο, παρά φαίνεται να λέει: *Τώρα, όλα εξαρτώνται από εσάς*».²⁷ Συνέχισαν την πορεία τους με σαράντα εννιά σκυλιά και έξι έλκηθρα, κουβαλώντας αρκετό φαγητό για ακόμη τρεις εβδομάδες περιπλάνησης και τις σαράντα ημέρες της επιστροφής.

Η πρώτη εβδομάδα αποδείχθηκε εξίσου εξοργιστική με τις δύο προηγούμενες, αφού πέρασαν τέσσερις ημέρες ακινητοποιημένοι από μια χιονοθύελλα, δύο ημέρες σημειώνοντας μέτρια πρόοδο σε ένα τοπίο που περιγράφεται από τον Κάνι ως ένα «ατελείωτο δίκτυο καναλιών και οροσειρών πίεσης», και μονάχα μία μέρα, στην οποία κατάφεραν να καλύψουν μεγαλύτερη απόσταση από τα 21 χιλιόμετρα που είχαν θέσει ως ιδανικό μέσο όρο.²⁸ Το πλάτος των ρωγμών ανοιχτού νερού μπορεί να κυμαινόταν από μερικά εκατοστά έως εκατοντάδες μέτρα. Ο Κάνι υπολόγισε ότι κάποιες οροσειρές πίεσης έφταναν τα 14 μέτρα ύψος. Τόσο τα ρήγματα όσο και οι οροσειρές πίεσης μπορούσαν να εκτείνονται για χιλιόμετρα, αναγκάζοντας την ομάδα σε μεγάλες παρακάμψεις ή σε αργά περάσματα. Μένοντας πιστοί στο πνεύμα της επιβίωσης του ισχυροτέρου που χαρακτήριζε τις πολικές εξερευνήσεις των αρχών του 20ού αιώνα, από την πρώτη κιόλας μέρα άρχισαν να σφάζουν τα πιο αδύναμα σκυλιά για να τα ταΐσουν στα υπόλοιπα, μια υποχρέωση την οποία ο Κάνι παρουσίασε ως «δυσάρεστη αλλά απαραίτητη».²⁹

Οι επόμενες δύο εβδομάδες τα είχαν όλα. Κάποιες μέρες η ομάδα ορμούσε με ταχύτητα μπροστά, διασχίζοντας επίπεδες κοιλάδες φρέσκου πάγου και ελαφρού χιονιού· τις περισσότερες μέρες απέφυγε εμπόδια κάνοντας κύκλους γύρω από ρωγμές και οροσειρές, σημειώνοντας μέτρια πρόοδο· άλλες μέρες οι έντονοι άνεμοι και το εκτυφλωτικό χιόνι την κρατούσαν παγιδευμένη στις σκηνές. Η γρήγορη πορεία τους, όποτε τους επιτρεπόταν, εξόντωνε τα σκυλιά. «Τα χτυπάμε για να τα αναγκάσουμε να συνεχίσουν», παραπονέθηκε ο Κάνι μία από εκείνες τις μέρες, «και κάθε φορά είναι δύσκολη δουλειά και επίπο-

νη για την πλάτη, το σπρώξιμο του ελκήθρου, επειδή τα σκυλιά αρνούνται να προχωρήσουν όποτε αυτό τους ζητείται».³⁰ Οι θερμοκρασίες που έφταναν κάτω από τους -30°C ενίσχυαν τον πόνο στον δεξιό δείκτη του Κάνι, ο οποίος είχε πληγεί από κρυοπάγημα στο ίδιο ατύχημα που είχε ανακόψει την προσφορά του δούκα στην ομάδα. Βγάζοντας πρώτη φορά τον επίδεσμό του στις 15 Απριλίου, ο Κάνι βοήκε το δάχτυλό του μισοσαπισμένο. «Αφαίρεσα με τις λαβίδες όσο καλύτερα μπορούσα το πύον και το νεκρό δέρμα», σημείωσε.³¹

Παρά τα εμπόδια, το διάστημα αυτό οι άνδρες πέρασαν τον 84ο και τον 85ο παράλληλο και βρίσκονταν ήδη στα μισά της διαδρομής για τον 86ο, όταν ολοκληρώθηκε και η τρίτη εβδομάδα και είχε φτάσει πλέον η προκαθορισμένη στιγμή της επιστροφής. Μολαταύτα, την προηγούμενη ημέρα είχαν διανύσει πέντε χιλιόμετρα και το βορειότερο σημείο στο οποίο είχε καταφέρει να φτάσει ο Νάνσεν έμοιαζε πολύ κοντά. «Τώρα, με έξι ή επτά μέρες πεζοπορίας σαν τη χθεσινή», παρότρυνε ο Κάνι τους συντρόφους του, «έχουμε τη δυνατότητα να κατακτήσουμε, αν όχι την απόλυτη επιτυχία, τουλάχιστον ένα πολύ ικανοποιητικό αποτέλεσμα».³² Κι έτσι ψήφισαν να συνεχίσουν την πορεία τους με μειωμένα εφόδια και με την ελπίδα ότι, με ελαφρύτερα έλκηθρα και μεγαλύτερη πείρα, θα μπορούσαν να επιστρέψουν στη βάση γρηγορότερα απ' ό,τι είχαν έρθει. «Θα μας εγκαταλείψει ο Θεός την κρίσιμη αυτή στιγμή;» διερωτήθηκε ο Κάνι. «Είμαι γεμάτος ελπίδα».³³

Οι επόμενες τρεις μέρες προσφέρθηκαν για σχεδόν άψογη ελκηθοδρομία, με τον Κάνι να περιγράφει τον πάγο «επίπεδο και λείο, και στη συνέχεια κυματοειδή».³⁴ Πιέζοντας τόσο τους εαυτούς τους όσο και τα σκυλιά τους –με τον φημισμένο για την αντοχή του κυβερνήτη να δηλώνει «Ποτέ μου δεν έχω νιώσει πιο εξαντλημένος»–, οι τέσσερις Ιταλοί έφτασαν στο βορειότερο σημείο του Νάνσεν στις 10 μ.μ. της δεύτερης επιπρόσθετης μέρας και σταμάτησαν να το γιορτάσουν για μια νύχτα.³⁵ «Αναζητήσαμε βιαστικά στο καγιάκ τη μικρή σημαيούλα μας· τη δέσαμε σε ένα κοντάρι από μπαμπού και την ανεμίσαμε φωνάζοντας: *Ζήτω η Ιταλία! Ζήτω ο βασιλιάς! Ζήτω ο δούκας των Αβρουζίων!*» ανέφερε ο Κάνι σε ένα απόσπασμα που μας αποκαλύπτει τη δόξα που απονεμόταν τότε σε όσους έθεταν τα πρώτα ή τα μεγαλύτερα ρεκόρ στους πόλους. «Διότι καμιά κατάκτηση με σπαθί ή με την εύνοια της τύχης δε θα στολίζει ποτέ το Στέμμα του Οίκου της Σαβοΐας με μεγαλύτερη λαμπρότητα από αυτήν!»³⁶ Ήπιαν κονιάκ στην υγεία του κατορθώματός τους. «Νικήσαμε! Ξεπεράσαμε τον σπουδαιότερο εξερευνητή του αιώνα!»³⁷

Προκειμένου να κατοχυρώσουν με ασφαλή περιθώρια το ρεκόρ

τους, οι άνδρες προχώρησαν κι άλλο την επόμενη μέρα, έως τις 6 μ.μ., όταν συνάντησαν μια ρωγμή μπροστά στην οποία κήρυξαν τη λήξη της αποστολής τους στις 86°34' βόρειου γεωγραφικού πλάτους και 68° ανατολικού γεωγραφικού μήκους. «Έχουμε φτάσει στο τέλος όλου του μόχθου μας», έγραψε ο Κάνι στις 24 Απριλίου 1900.³⁸ Παρ' όλα αυτά, τους έμενε ακόμη να επιστρέψουν στο πλοίο, το οποίο παρέμενε ακινητοποιημένο στον πάγο περίπου 450 χιλιόμετρα μακριά. Είχαν, δε, χρειαστεί σαράντα πέντε μέρες για να φτάσουν από το πλοίο σε αυτό το έρημο σημείο πάνω στον θαλάσσιο πάγο, αλλά τα εφόδια που τους απέμεναν για το ταξίδι της επιστροφής αρκούσαν μονάχα για τριάντα. Φυσικά, τα μειωμένα τρόφιμα συνεπάγονταν και μικρότερο βάρος για τράβηγμα. Πλέον διέθεταν μόλις τριάντα πέντε σκυλιά, τα οποία σφαγιάζονταν συχνά με σκοπό να μετατραπούν σε σκυλοτροφή. Η μεταδοτική αισιοδοξία του Κάνι άγγιζε τα όρια του παραλογισμού.

Το ταξίδι της επιστροφής άρχισε ακόμη καλύτερα απ' όσο μπορούσε να ελπίζει ο Κάνι. Με καθαρό, σε γενικές γραμμές, ουρανό και γερό πάγο τις πρώτες δύο εβδομάδες, τα έλκηθρα ανά διαστήματα κινούνταν με τόση ταχύτητα, που οι άνδρες πού και πού τα καβαλούσαν για να μην ξεμένουν πίσω. Κάποιες μέρες κάλυπταν πάνω από 32 χιλιόμετρα και μέσα στις πρώτες δέκα είχαν ήδη διασχίσει τη μισή απόσταση ως το πλοίο τους. Οι άνδρες άρχισαν να υποθέτουν ότι θα μπορούσαν να έχουν επιστρέψει ως τα τέλη Μαΐου. Τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετώπιζαν ήταν ιατρικού χαρακτήρα, με ορισμένα μέλη της αποστολής να υποφέρουν από φωτοκερατίτιδα και το δάχτυλο του Κάνι να έχει φτάσει σε τόσο κρίσιμη κατάσταση, που έπρεπε να ακρωτηριάσει το περιφερικό οστό του με τα πρόχειρα εργαλεία που είχε στη διάθεσή του.

Την τρίτη εβδομάδα, όμως, λόγω των υψηλότερων θερμοκρασιών της άνοιξης, ο ογκόπαγος άρχισε να σπάει κάτω από τα πόδια τους και τα προβλήματά τους να πολλαπλασιάζονται. Ρωγμές άνοιγαν και έκλειναν γύρω τους. Οροσειρές πίεσης υψώνονταν και γκρεμίζονταν. Λιμνούλες νερού σχηματίζονταν στην επιφάνεια του πάγου και το χιόνι άρχισε να λασπώνει. Όλα τα παραπάνω επιβράδυναν υπερβολικά τον ρυθμό της πορείας τους και αύξησαν τη δουλειά τόσο των ανδρών όσο και των σκυλιών. «Μας είναι αδύνατον να ακολουθήσουμε συνεχόμενα μία [κατεύθυνση] και δυσκολευόμαστε να προσδιορίσουμε με ακρίβεια όλες τις στροφές και τις παρακάμψεις στις οποίες μας αναγκάζουν ο σπασμένος πάγος και τα κανάλια», παραπονέθηκε ο Κάνι.³⁹

Τότε, στις 10 Μαΐου, όταν ο Κάνι υπολόγισε το γεωγραφικό μήκος τους, η ομάδα έμαθε ότι οι άνεμοι ή τα ρεύματα έσπρωχναν τον ογκό-

παγο δυτικά, με αποτέλεσμα να βρίσκονται πολύ περισσότερα χιλιόμετρα μακριά από το πλοίο απ' ό,τι πίστευαν και να απομακρύνονται όλο και πιο πολύ. Ο Κάνι συνέκρινε τον γολγοθά τους με αυτόν ενός σκίουρου που τρέχει πάνω σε μια ρόδα μέσα στο κλουβί του: Πάσχιζαν σκληρά, χωρίς να προχωρούν καθόλου. «Η διαφορά μεταξύ του ογκόπαγου του Μαρτίου και του σημερινού είναι εντυπωσιακή· θα έλεγε κανείς ότι προήλθαν από δύο εντελώς διαφορετικές θάλασσες», έγραψε στις 12 Μαΐου, «και ο ογκόπαγος που βρήκαμε βόρεια των 85° θα μπορούσε να βρίσκεται κάπου ανάμεσά τους».⁴⁰ Σαν να μην έφταναν όλα αυτά, σύντομα άρχισαν να περνούν από ζώνες με στήλες παγετωνικού πάγου ή, αλλιώς, σεράκ, περιτριγυρισμένες από μαλακό, βαθύ χιόνι. «Βρισκόμαστε εν μέσω τόσο δύσκολων σεράκ, που δεν μπορούμε να προχωρήσουμε ούτε 180 μέτρα την ώρα. Εργαζόμαστε χωρίς σταματημό με τους παγοκόφτες, πολλές φορές κουβαλούμε τα έλκηθρα και νιώθουμε καταπονημένοι και ξέπνοοι από την κούραση», έγραψε ο Κάνι στις 7 Ιουνίου.⁴¹ Πλέον οι άνδρες πότε πάσχιζαν να κινηθούν μέσα στο μισολιωμένο χιόνι, που τους έφτανε ως τους αστραγάλους, και πότε βούλιαζαν ως τη μέση στο χιόνι, κι αυτό όταν δεν έσπαγαν με το βάρος τους εντελώς το λεπτό στρώμα πάγου.

Καθώς περνούσαν οι μέρες, με τους άνδρες να σημειώνουν από ελάχιστη έως καθόλου πρόοδο, τα τρόφιμα και τα καύσιμα αναδείχθηκαν στις πρωτεύουσες ανησυχίες τους. Οι ημερήσιες μερίδες τους μειώθηκαν, τα μπισκότα τελείωσαν, το αποξηραμένο κρέας αλόγου που προοριζόταν για τα σκυλιά έγινε τροφή για τους ανθρώπους, ενώ περισσότερα σκυλιά θανατώθηκαν, αρχικά για να ταΐσουν τα υπόλοιπα σκυλιά και στην πορεία και οι ίδιοι οι άνθρωποι. «Θυσιάζουμε τον φίλο μου τον Λάντρο (Χοντρούλης), γιατί είναι ακόμη αντάξιός του ονόματός του· το κρέας του είναι πλούσιο και καλό», δήλωσε ο Κάνι τον Ιούνιο για έναν από τους σκύλους που είχαν γεννηθεί στο Fram και τον οποίο είχε δωρίσει ο Νάνσεν στην αποστολή.⁴² Όταν ξέμειναν από καύσιμα, οι άνδρες μαγείρευαν στη θέρμη που παρήγαν καίγοντας φτιλία από καραβόπανο βουτηγμένα μέσα σε ρηχές κονσέρβες γεμάτες με το λίπος των σκύλων. Κανείς τους δεν κατάφερε να πιάσει κάποιο από τα άγρια ζώα της περιοχής, παρότι εμφανίζονταν φώκιες στα κανάλια που σχημάτιζαν οι ανοιχτές ρωγμές και αφθονούσαν τα ίχνη από αρκούδες. «Είναι φορές που νιώθω πως όλα πρέπει να τελειώσουν με κάποια καταστροφή· τα εφόδιά μας θα έχουν εξαντληθεί· θα μας είναι αδύνατον πια να συνεχίσουμε αυτόν τον τρομερό αγώνα κατά του ρεύματος», σχολίασε με θλίψη ο Κάνι. «Το φριχτό τέλος του Ντε Λονγκ και ακόμη περισσότερο εκείνο της αποστολής του Γκρίλι μού έρχονται

στον νου με κάθε ανατριχιαστική λεπτομέρεια». ⁴³ Οι άνδρες ονειρεύονταν φαγητό και όλα όσα θα έτρωγαν, αν κατάφεραν να επιβιώσουν. Ακόμη κι ο καιρός, με το επίμονο χιόνι, με ομίχλη και άνεμο, στράφηκε εναντίον τους.

«Το μέλλον μας είναι σκοτεινό σαν την ατμόσφαιρα», παρατήρησε ο Κάνι τον Ιούνιο. ⁴⁴

Σιγά σιγά, ωστόσο, η ομάδα σημείωσε κάποια πρόοδο ενάντια στο ρεύμα, το οποίο τους παράσερνε νότια του προορισμού τους, αναγκάζοντάς τους τελικά να κατευθυνθούν προς ορισμένα σημεία της Γης του Φραγκίσκου Ιωσήφ κάτω από τη νήσο Ρούντολφ και από εκεί έπειτα να κινηθούν βόρεια, διασχίζοντας τον παράκτιο πάγο και τα παρεμβλλόμενα κανάλια ως τη βάση τους. Ένας ένας οι άνδρες παράτησαν τα έλκηθρα, καταναλώνοντας ή πετώντας τα εφόδιά τους και τρώγοντας τα σκυλιά τους, μέχρι που κατέληξαν με δύο εναπομείναντα έλκηθρα, μισογεμάτα, και επτά σκύλους. Με τα καγιάκ τους να έχουν πλέον αχρηστευθεί λόγω των ρωγμών, όποτε αδυνατούσαν να διασχίσουν ανοίγματα ή κανάλια, περίμεναν μέχρι αυτά να κλείσουν ή έπλεαν πάνω σε επιπλέοντα κομμάτια πάγου, υψώνοντας, μάλιστα, σε μια περίπτωση ένα από τα πανιά του καγιάκ πάνω στην παγονησίδα για να επισπεύσουν τη διαδικασία. Πολλές φορές η ομάδα χρειάστηκε να οπισθοχωρήσει μπροστά σε εμπόδια ή να κάνει κύκλο επιστρέφοντας εκεί απ' όπου είχε ξεκινήσει. «Μπορεί να οδηγηθεί κανείς στην απελπισία! Έπειτα από τόσες ώρες μόχθου καταλήγαμε ακριβώς στο ίδιο σημείο!» αναφώνησε σε μια τέτοια συγκυρία ο Κάνι. ⁴⁵

Παρ' όλα αυτά, στις 23 Ιουνίου, πάνω από έναν μήνα αφότου αναμένονταν να επιστρέψουν και συνολικά εκατόν τέσσερις μέρες από την αναχώρησή τους, ο Κάνι και οι άνδρες του έφτασαν στη νήσο Ρούντολφ από τα νότια και κατηφόρισαν έναν παγετώνα που τους έφερε στην κατασκήνωση όπου περίμεναν έκπληκτοι και κατενθουσιασμένοι οι σύντροφοί τους. «Ο πλοίαρχος Κάνι, ο Πέτιγκαξ, ο Φενουαγέ και ο Κανέπα έδειχναν πολύ ταλαιπωρημένοι», σημείωσε ο δούκας. «Τα ρούχα τους ήταν κουρέλια». ⁴⁶ Το βορειότερο ρεκόρ τους, ωστόσο, αναδείχθηκε στο καθοριστικό επίτευγμα της αποστολής και σε πηγή εθνικής υπερηφάνειας για την Ιταλία.

Μετά την επιστροφή της ομάδας χρειάστηκε να περάσουν σχεδόν επτά εβδομάδες μέχρι το Stella Polare να μπορέσει να βγει ξανά στη θάλασσα, απελευθερώνοντάς το με εκρηκτικά από τους πάγους της ακτής. Έπειτα ο πάγος στο κεντρικό κανάλι που διαπερνά το αρχιπέλαγος της Γης του Φραγκίσκου Ιωσήφ το ακινητοποίησε για άλλες δύο εβδομάδες και απείλησε να παγιδεύσει εκεί την αποστολή για ακόμη

έναν χειμώνα. Τελικά, στις 5 Σεπτεμβρίου, στην πρώτη στάση του στη Νορβηγία, ο δούκας είχε τη δυνατότητα να στείλει το εξής τηλεγράφημα στον εξάδελφό του, τον Βίκτωρα Εμμανουήλ Γ', νέο βασιλιά της Ιταλίας: «Το ακλόνητο θάρρος και η αποφασιστικότητα που επέδειξαν ο επικεφαλής της επιχείρησης με τα έλκηθρα [ο Κάνι] καθώς και όλοι όσοι συμμετείχαν σ' αυτήν, παρά τις απίστευτες κακουχίες, εξασφάλισαν την επιτυχία της και έφεραν νέα δόξα στη χώρα μας, ανεμίζοντας τη σημαία της στο βορειότερο γεωγραφικό πλάτος που έχει κατακτηθεί έως τώρα».⁴⁷ Βγαίνοντας στη στεριά, είχε ακόμη το αριστερό του χέρι με τα ακρωτηριασμένα δάχτυλα δεμένο και κρεμασμένο από έναν επίδεσμο.

Παρά την προθυμία του να αποδώσει τα εύσημα εκεί όπου ανήκαν, οι δάφνες, αναπόφευκτα, κατέληξαν στα χέρια του δούκα. Άλλωστε, εκείνος ήταν ο οργανωτής και επικεφαλής της αποστολής· εκείνος ήταν η γνωστή διασημότητα, του οποίου το όνομα θα πουλούσε στις εφημερίδες. «Ο δούκας των Αβρουζίων, επικεφαλής της αρκτικής εξερευνητικής αποστολής στο *Stella Polare*, έτυχε σήμερα λαμπρής λαϊκής υποδοχής στη Χριστιανία», ανέφεραν οι *New York Times* σχετικά με την άφιξη του πλοίου στη νορβηγική πρωτεύουσα στις 11 Σεπτεμβρίου 1900. «Απόψε οι φοιτητές οργάνωσαν μια μεγαλειώδη παρέλαση με πυρσούς και οι δρόμοι γέμισαν με χιλιάδες κόσμου που επευφημούσαν και τραγουδούσαν. Νωρίτερα, στην επίσημη υποδοχή, έβγαλε λόγο ο δρ Νάνσεν, λέγοντας ότι ο δούκας των Αβρουζίων όχι μόνο συνέχισε την παράδοση της Ιταλίας, του Μάρκο Πόλο και του Κολόμβου, αλλά έδωσε και ένα ευγενές παράδειγμα στους νέους όλου του κόσμου». Δεν υπήρξε καμία αναφορά στον Κάνι ούτε σε αυτό ούτε σε προηγούμενα άρθρα των *Times*.⁴⁸ Η προσπάθεια κατάκτησης του πόλου ήταν μια ιστορία πλασμένη για τα μέσα ενημέρωσης, και τα μέσα την αφηγήθηκαν όπως εκείνα ήθελαν.⁴⁹ Η Ιστορία, και ιδιαίτερα η λαϊκή Ιστορία, διατήρησε την εκδοχή αυτή. Όπου κι αν κοιτάξει κανείς, το βορειότερο ρεκόρ του νέου αιώνα αποδίδεται στον πρίγκιπα Αμεδαίο Λουδοβίκο, δούκα των Αβρουζίων.⁵⁰

Με τα πολιτικά κατορθώματά του να έχουν καθιερώσει τον δούκα ως μία από τις κορυφαίες διασημότητες παγκοσμίως ήδη έως το 1900, η φήμη του συνέχισε να αυξάνεται καθ' όλη τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας. Ήταν, βεβαίως, μέλος της βασιλικής οικογένειας σε μια εποχή βασιλείας, με πρόσβαση στα φαινομενικά αστείρευτα κεφάλαια του Οίκου της Σαβοΐας. Αρίστευε στους ευρωπαϊκούς αγώνες δρόμου, τό-

σο με ιστιοπλοϊκά όσο και με αυτοκίνητα, ενώ σημείωνε μεγάλες επιτυχίες και στον αλпинισμό, με αναβάσεις που απολάμβαναν εκτεταμένη κάλυψη από τα μέσα της εποχής. Επιπροσθέτως, αδιαμφισβήτητα βοηθούμενος από την κοινωνική θέση και το κύρος του, αλλά χάρη και στις δικές του ηγετικές ικανότητες, ο δούκας ανέβηκε στην ιεραρχία του Ιταλικού Ναυτικού και του ανατέθηκε η κυβέρνηση πρώτα του καταδρομικού *Liguria* και έπειτα του θωρηκτού *Regina Elena*, με το οποίο πραγματοποίησε ταξίδια καλής θελήσεως σε όλο τον κόσμο. Το καταδικασμένο ειδύλλιο αυτού του μελαγχρινού, ωραίου και διαβολεμένα γοητευτικού άνδρα με τη δημοφιλέστερη ντεμπιτάντ της Αμερικής έκανε πρωτοσέλιδα σε Ευρώπη και ΗΠΑ. Έως το 1909 μόνο μία επιχείρηση στον Πόλο Υψομέτρου και ένα παγκόσμιο ρεκόρ αναρρίχησης θα συμπλήρωναν το παλμαρέ των επιτευγμάτων του δούκα στον τομέα της εξερεύνησης και της ριψοκίνδυνης περιπέτειας. Αυτός έγινε, λοιπόν, ο επόμενος στόχος του.

Από τον βραβευμένο με Πούλιτζερ Έντουαρντ Τζ. Λάρσον, ένα συναρπαστικό χρονικό του περιπετειώδους 1909: της χρονιάς κατά την οποία τρεις τολμηρές αποστολές –υπό τον Έρνεστ Σάκλετον, τον Ρόμπερτ Πίρι και τον δούκα των Αβρουζίων– στόχευαν ταυτόχρονα τις δύο άκρες και την πιο ψηλή κορυφή του κόσμου!

Στην αυγή του 1909 τα πολυτιμότερα πετράδια στο στέμμα των εξερευνησεων δεν είχαν ακόμη διεκδικηθεί: ο Βόρειος και ο Νότιος Πόλος και ο λεγόμενος «Τρίτος Πόλος», το ψηλότερο σημείο του κόσμου, στις απάτητες κορυφές των Ιμαλαΐων. Προτού τελειώσουν τα φύλλα του ημερολογίου, τρεις αποστολές θα έχουν έρθει αντιμέτωπες με τον θάνατο, την ανταρσία και τις σκληρότερες συνθήκες στον πλανήτη, για να καρφώσουν τις σημαίες τους στις άκρες της Γης.

Βασισμένος σε πλήθος ντοκουμέντων αλλά και επιτόπια έρευνα, ο Λάρσον συνυφαίνει τις τρεις αυτές ιστορίες σε μια συναρπαστική περιπέτεια. Συγγραφέας του αναγνωρισμένου έργου για τους Πόλους *An Empire of Ice*, ο Λάρσον αντλεί και από τις προσωπικές του εμπειρίες στα Ιμαλάια, στην Αρκτική και την Ανταρκτική, αφού έφτασε και ο ίδιος στον Νότιο Πόλο και έμεινε στο ακρωτήριο Ρόιντς του Σάκλετον, συμμετέχοντας στο Πρόγραμμα Καλλιτεχνών και Συγγραφέων της Ανταρκτικής του Εθνικού Ιδρύματος Επιστημών των ΗΠΑ.

Οι τρεις αποστολές του 1909 εξυμνήθηκαν ως τα όρια του θρύλου και οι αρχηγοί τους θεωρήθηκαν ήρωες. Αφαιρώντας το κάλυμμα του μύθου, ο Λάρσον φωτίζει ξανά τα γεγονότα, υπενθυμίζοντας πως στην καρδιά αυτής της μοναδικής ιστορίας εξερεύνησης δε βρίσκονταν θεοί αλλά άνθρωποι – κι αυτό είναι που κάνει το επίτευγμά τους ακόμη σπουδαιότερο.

Εκδόσεις ΨΥΧΟΓΙΟΣ
www.psichogios.gr

ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ: 22981

Γ Ι Α Α Ν Α Γ Ν Ω Σ Τ Ε Σ Μ Ε Α Π Α Ι Τ Η Σ Ε Ι Σ